

ПРИЛОЗИ ПОЗНАВАЊУ МАНАСТИРА БАЊЕ КОД ПРИБОЈА

III. НЕПУБЛИКОВАНИ ИЗВЕШТАЈ О СТАЊУ МАНАСТИРА БАЊЕ ИЗ
1857. ГОДИНЕ

Одазивајући се позиву Друштва Србске словесности које у првом броју свога Гласника, 1847. године, обавештава „како своје удаљене чланове, тако и све учене родољубе, који би на жртвеник србске просвете плодове свога умнога труда приносити желили" и међу „предметима овог будућег органа" ставља и „Описание зданија манастирски подигнути од краљева или други владјетеља и велможа србски", а осећајући и обавезу према Србском Правителству које је свесрдно помогло његова упорна настојања на обнови манастира Бање, игуман Дионисије Поповић, упустио се у једну за њега прилично тешку и напорну радњу, да опише изглед и стање и прикаже историју и некадашњи значај манастира којем је верно служио и за чију је обнову уложио много труда и поднео још више мука. Његов рад који се тачно према програму Друштва и назива „Описание обштежителнаго манастира Бање", упућен је редакцији Гласника како се види из годишњег извештаја секретара Друштва, Ђуре Даничића, 1857. године. У извештају Даничић набраја приспеле радове чланова Друштва у тој години а затим помиње и радове „од господе која му нису чланови" и то: „Од Господина Еремие Гагића, консула руског у пензији: Дневник, који е писао док е био у Србији за времена Карађорђева" и „Од игумана Бањског Господина Дионисија Поповића „Описани е манастира Бање."

Мало даље секретар Данчић каже да се ова два рада, на супрот другим које је такође поменуо, "чувају до потребе" тј. неће бити штампана.*

„Дневник" Јеремије Гагића, секретара Правителствујућег совјета, устаничког дипломате и руског конзула у Дубровнику, коме је сам Његош посветио своје стихове, добро је познат у нашој историографији. Коришћен је у научне сврхе још пре слања Друштву Срп. Словености 1857.

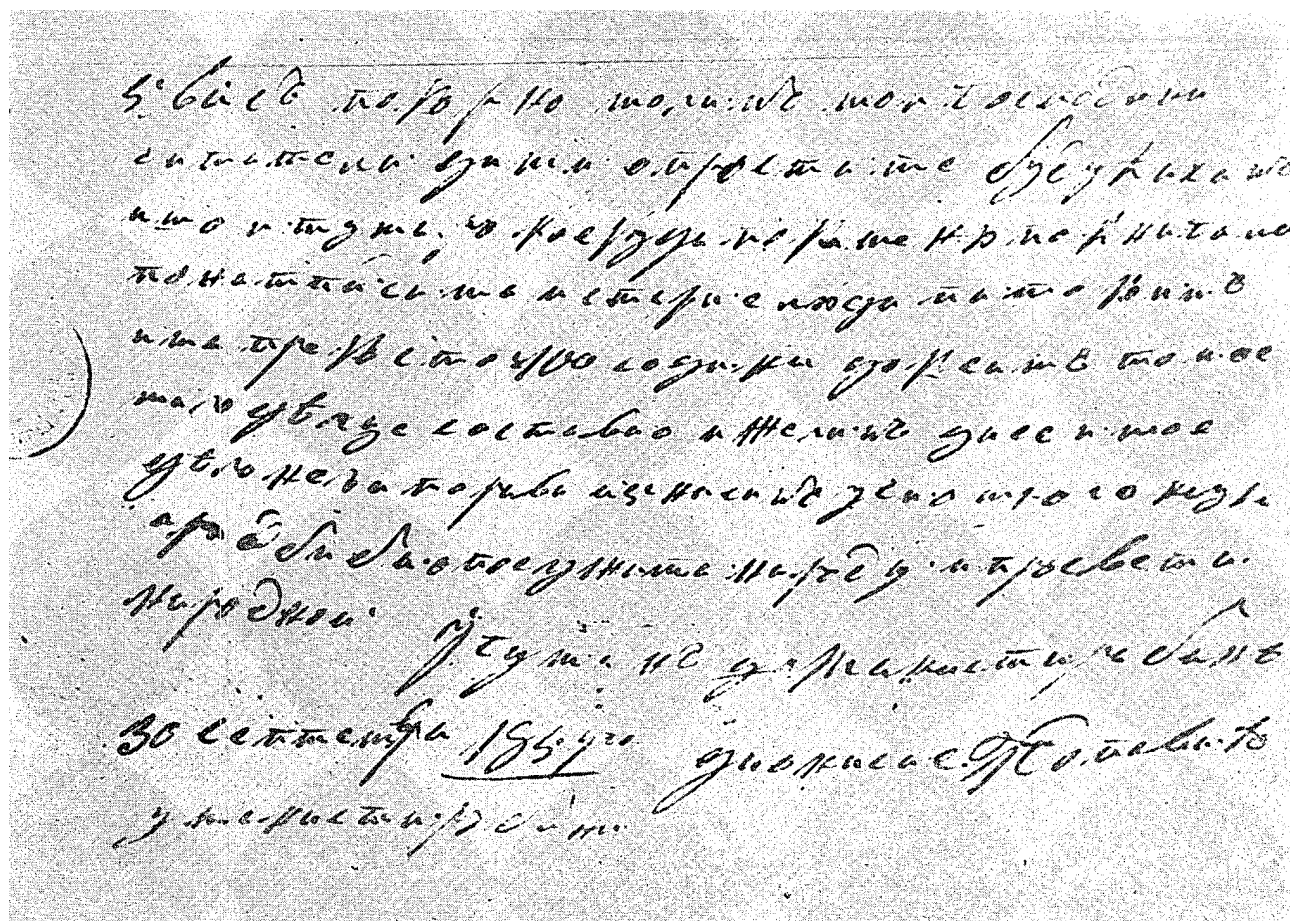
године, па је ипак чекао да у целини буде публикован све до 1939 године.**

Рад Дионисија Поповића, скромног и широј јавности непознатог посленика, везаног за уску област Полимља, још и данас стоји у Архиви Српске Академије Наука и Уметности (сигн. DSS 1857, Но. 160 и Но. 168, Бр. 9116), непубликован и научно неискоришћен.*** Овај рукопис је веома опширан, написан густо збијеним редовима, нечитким словима на 18 1/2 страница великог формата. Под на око уско постављеним насловом крије се уствари помало несређен, али подацима веома крцат извештај о стању и изгледу не само поменутог манастира већ и околних цркава и других споменика, рушевина некадашњих бањских метоха, затим о становништву, политичким и економским приликама под којима је Бања мукотрпно обнављана. То све укупно баца један јачи сноп светлости на не тако давно али за нашу сазнајност доста удаљено време и околности под којима је живео српски народ у турској царевини средином прошлог столећа.

Из тога разлога а с обзиром и на дирљиви поговор овог рукописа којим се његов писац, игуман манастира Бање Дионисије Поповић обраћа Друштву Српске словености, изражавајући же-

** Радослав Перовић, Дневник Јеремије Гагића секретара Правителствујућег Совјета, Браство XXX, Београд 1939, 155—177.

*** Знајући да већ дуже времена прикупљам сваковрсну документацију о манастиру Бањи код Прибоја, моја колегиница Бранка Скакић-Симатовић, виши конзерватор Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду, љубазно ми је указала на постојање овог рукописа у Архиви САНУ, а захваљујући предусретљивости колеге Богољуба Петковића научног сарадника тога архива, било ми је омогућено да рукопис снимим и добијем прилику за његово детаљно проучавање. И овим путем изражавам им поново најискренију благодарност.

1. Поговор „Описаниа манастира Бање“ из 1857
године, фот. Р. Живковић

1. Epilogue à la »Description du monastère Banja« de
1857 — photo R. Živković.

љу да се његово „мало дјелце не заборави“, мишљења сам да је било вредно труда да се овај извештај у целини обради и преда јавности после скоро стотину и двадесет година лежања у архиви, јер ће моћи бити многоструко коришћен како са стране његовог садржаја и новина које нуди, тако и са аспекта језика којим је писан.

Игуман Дионисије је био за његово време и животне околности писмен човек. Али његов рукопис, за данашњег читаоца, делује примитивно, нејасан је и тешко читљив. Дионисије не познаје граматику, синтаксу и ортографију језика којим пише. Код њега као да и нема интерпункције, или барем она није функционална. Он не одваја речи једну од друге или их одваја тамо где то није потребно. Слова су ми често графички недовољно дефинисана па се код њега „А“, „О“, „И“ као и полуглас пишу на скоро исти начин. Многа слова испушта а нека непотребно додаје. Начело „пиши као што говориш“ он спроводи крајње доследно — управо он пише онако како се чује кад се говори у обичном говору а не онако како речи треба изговорити. Велика слова за њега скоро да и не постоје, а уколико их употребљава онда без ослањања на било каква правила. Наравно

да се дешавало да понекад изостави и читаву реч, чак глагол у значењу предиката, што све знатно отежава читање и разумевање његовог текста. Али је зато његов језик изворан, жив народни говор, углавном јекавског наречја са примесама екавштине, близак данашњем у тим крајевима. Пун је архаизама, старих заборављених израза, турцизама, са по којом речи преузетом из црквенословенског језика, као одраз његовог дугогодишњег свештеничког позива. Расуђивање му је отресито и трезвено, дух радознао и пун је жеље да што подробније опише свој манастир и све муке око његовог обнављања. Тежи да прикаже и његова имања и некадашње метохе као знак старе славе и значаја. Дионисије није увек прецизно обавештен, код њега има пуно легенди и народних предања али безмало свуда крије се једно здраво и истини блиско језгро које његовим казивањима даје вредност документа. У поговору сам наводи своје изворе: старо камење, натписе, књиге и причања стогодишњака који су умели да му пренесу старе традиције примљене од очева и дедова. Његов искрени патриотизам провејава из сваког поглавља „Описанија“ и добија свој пуни израз у последној реченици где

од запада⁴. Има мала друга црква одвоена од велике едан аршин.⁵ Иона е исто тако сазидана, но е имала едно велико кубе. У стара времена на сву прилику обадве су имале по едно велико кубе (Изнад овог текста је дописао: „то је крам свети пророк Илија“).⁶ Велика црква има ширине: 20 аршина и дужине 43 аршина.⁷ Када гледаш, издалека од јужне стране види се една велика округлост и белина, ко неке велике стене белесе. Мале цркве имају ширину аршина: 9 и дужину: 19 аршина.⁸ Почете су од великога кудбета до припрате. Припрата е мало измакла пред малим црквама.⁹ Велика црква има 13 пенђера, кои

делни прозор док је тада очигледно била бифора коју аутор по своме, рачуна у 2 прозора. Исти број врата постоји и данас.

5 Приликом сондажних испитивања у циљу утврђивања стања темеља на цркви св. Николе, јула-августа 1970 године, на даљини од око 95 см. од северног зида, арх. И. Костић је пронашао остатке једне грађевине. Обим и правац зидова ове грађевине моћи ће се утврдити тек детаљнијим испитивачким радовима. Ова удаљеност одговарала би приближно мери једног аршина. Види: М. Влаинац, Речник наших старих мера, I, Београд, 1961, 123—129, по коме аршин одговара „лакту“ тј. дужини руке од краја рамена па до палцем и највећим прстом држаног платна. То је обично дужина од 69—72 см., док је грађевинарски, дунђерски или неимарски аршин био нешто дужи, од 75—80 см.

6 На св. Илију сваке године одржава се највећи и најпосећенији сабор у манастиру Бањи. О томе пише и Гиљфеддинг (н. д. 113—116). До сада није било познато због чега се одржавају сабори баш на дан. св. Илије.

7 Бањска црква има у дужини око 27 м, док јој је ширина око 12,5 м., што значи да је аршин у овом случају дуг између 63 и 65 см.

8 Ширина црквице св. Успења износи 5,90 м., а дужина 12,41 м. То значи да је аршин рачунат око 65 см.

9 Црквица посвећена Успењу која је сачувана у склопу данашњег манастира Бање, заиста има олтар у линији кубета велике цркве. Под припратом аутор подразумева отворени егзонартекс или трем на стубовима, како се обично назива, и он је заиста „измакао“ пред обе цркве.

е и едан на олтару, 1 напроскомидии 1 на параспору,¹⁰ 2 на две пиевнице, 4 под оним сводовима што држе кубе велико.¹¹ Приплата стои призидана уз велику цркву. На три ступа што држе приплату¹² два свода. На среди и едно мало кубе. На њему нема пенђера.¹³ Више припрате на великој цркви имају 2 пенђера. На припрати имају троја врата од дрвение велгреда (?)¹⁴ ће се

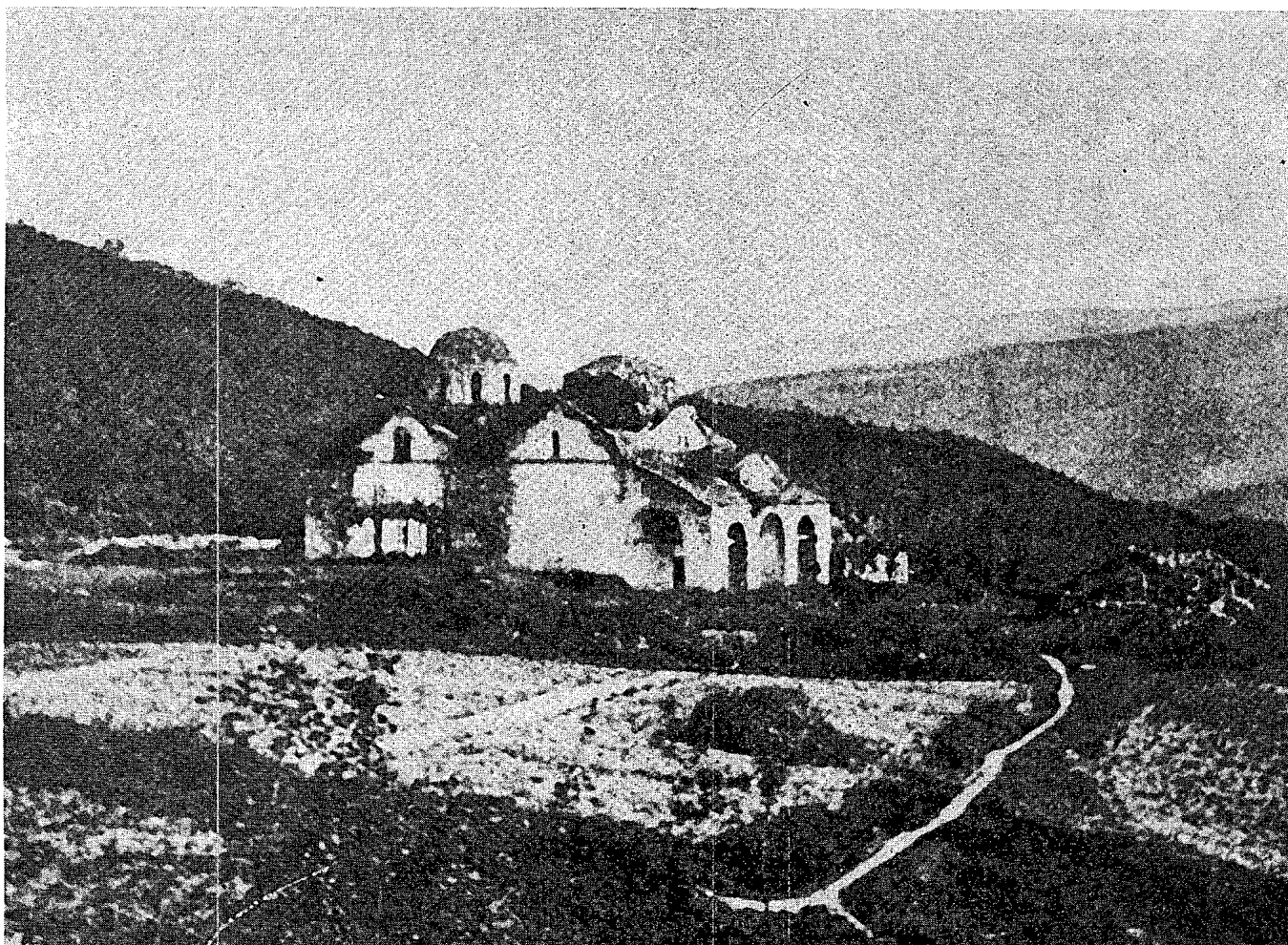
10 Види напомену 25

11 Иако помиње 13 прозора, он их набраја само 9, док Бања данас има 11 прозора (бифора и три прозора на северној фасади, бифора и два прозора на олтарском делу; бифора на западној фасади и бифора и 3 прозора на јужној фасади).

12 Под „припратом“ аутор подразумева већ поменути егзонартекс или трем који стоји на 4 а не 3 масивна стубца, са 5 лучних аркада на западној, северној и јужној страни.

13 На снимку начињеном пре обнове Бање из 1900-2 године (Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе IX, Бгд. 1970, 26, сл. 2) види се изнад крова трема, на средини, део једне конструкције која изгледа да је имала кров на две воде. А. Дероко на цртежу пренесеном са исте фотографије (На св. водама Лима, 133) јасно назначује двосливни кров. Он је уочљив још на једној, прилично јасној фотографији, такође насталој пре 1900 године до које сам дошла посредством љубазности преданог истражитеља културног стваралаштва Полимља у прошлости, В. Шалипуровића, а која је објављена у његовој књизи „Културно просветне и политичке организације у Полимљу и Рашкој 1903—1912, Нова Варош 1972, 238. Б. Вуловић у овој конструкцији сагледава остатке некадашње куле-звоника (Раваница, Београд, 1966, 196, иап, 405). По изгледу на фотографијама ова конструкција је највише личила на таванску просторију типичну за далматинску кућу, честу на кућама у старом Дубровнику, затим на Цетињу, које се по љубазном саопштењу Мг. етнографије Н. Пешић-Максимовић називају „виђелице“. На овом податку као и на пруженим информацијама у вези неке етнографске литературе, овде јој се најсрдачније захваљујем.

14 Великих греда (?)

3. Манастир Бања, снимак из времена пре обнове 1900-2 (Из књиге: В. Шалипуровић: Културно просветне и политичке организације у Полимљу и Рашкој, 1905—1912.)

3. Le monastère Banja, photo prise avant sa restauration de 1900—1902, publiée dans le livre de V. Salipurović: Les organisations culturelles, éducatives et politiques dans les régions de Polimlje et de Raška de 1905—1912.

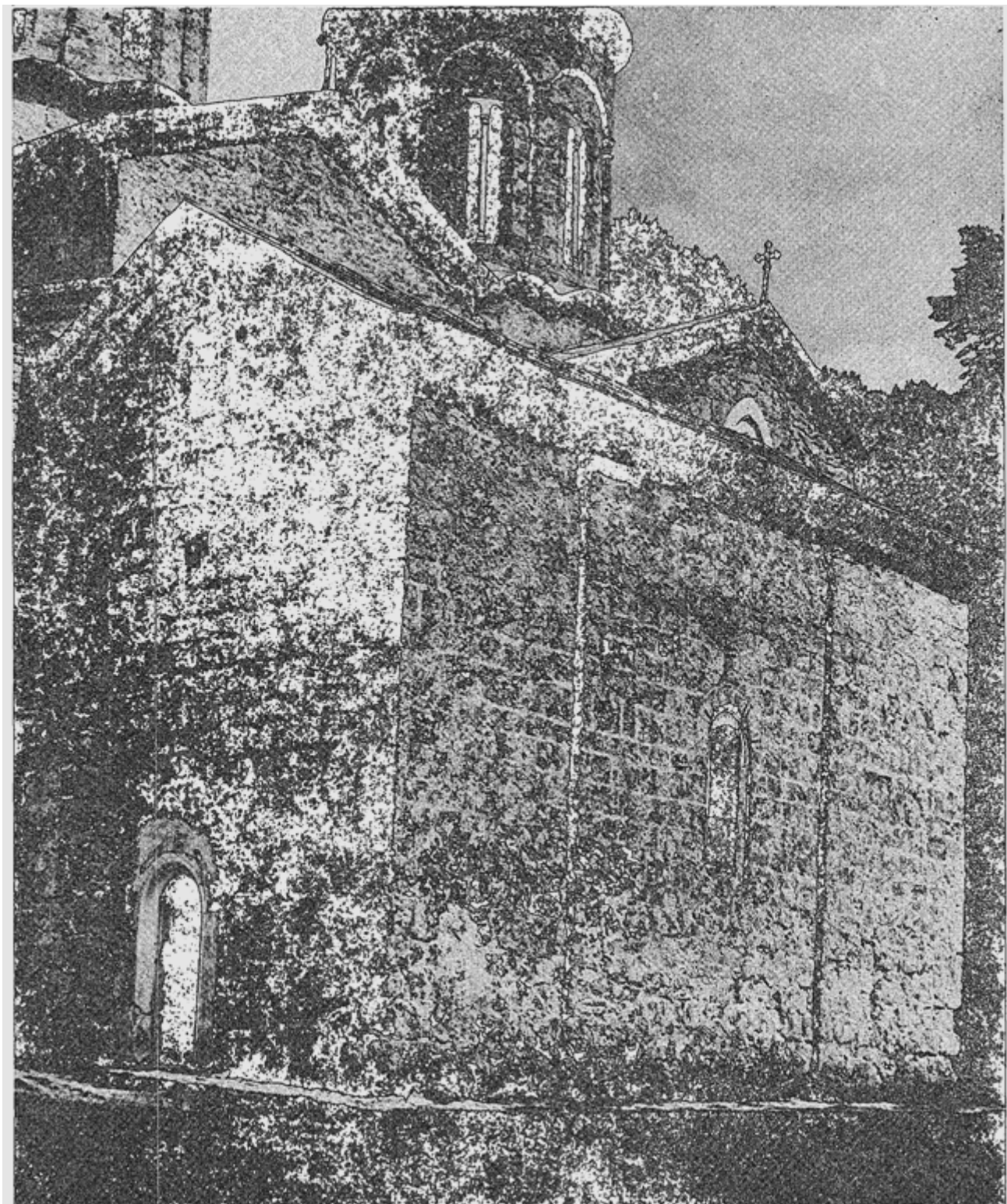
улази. Црквена врата су о(д) дрвета, око врата е лепо израђено од белог камена, има неки грана на камену изрезано.¹⁵ У цркви су унутра 4 ступа ко 4 дирека уз дувар. На тим ступовима стое 4 свода унакрст, на сводовила стои велико кубе а нема пенђера, то се зове женска црква.¹⁶

15 Овде је реч о главном црквеном порталу, кроз који се из трема улази у припрату. Резан је у камену, са далеким реминисценцијама готике (В. На св. водама Лима, 133)

16 Припрата коју назива „женска црква“ има заиста 4 пиластра. Сводови сада нису унакрсни, а кубе је реконструисано у целости 1900—2 године и више није слепо какво се још може видети на већ поменутиим старим фотографијама.

Из те има врата у малу јужну цркву. Врата мушке цркве¹⁷ —око врата бели камени диреци лепо израђени. Више врата стои натпис који овако гласи: „Оваи свети и божанствени крам који би народ порушио да буде проклет, и који би га гледао порушена или што из крама однео и себи присвоио што буде било што се тиче манастирско. Проклиње прво цара или књаза или митрополита или епископа, цер(о) монаке, и монаке иерее и сав народ прочи да не би нанелу штету својатому обителу или га гледали порушена, да буде проклет од Господа Бога ио(д) свете Богородице и од 37 богоно(с)није одаца(!),

17 Наос односно храм се овде зове „мушка црква“.

4. Црква Успења, фот. Н. Живковић

4. L'église de l'Assomption — photo N. Živković.

*буди прокљет во вјек амин, амин, амин,*¹⁸

18 На зиду изнад улаза у цркву, из припрате, је белом бојом на плавом позађу исписан текст, који се још не може прочитати, јер није извршено његово чишћење. Читљиви фрагменти као на пр.

данюѣ храмѣ твоѣмѣ нами...

прародители и родители. или мои снѣ или мои съ-
родник кто или архиепкопѣ или истога родители
игѣмѣнь или властелин младих и вѣлких не тѣмо
юс повинѣ нѣи шгаѣченѣ...

а затим следи проклињање слично као у Жичкој
повели (Види: F. Miclositch, Monumenta serbica,
Viennae, 1858, 16) што би го-

Више истие врата у мушкој цркви стои надпис (који овако гласи: „Со изволением оца и поснјешением сина и совершением святаго духа сеи свјати и божест(в)ени храм святаго оца нашего Николаја Мириликискаго чудотворца создан бист трудом (и) иждивением святаго краља сербскаго Стефана третијаго Уроша Неманића и с настојатељем митрополитом дабарским Никодимом ради грјех посљедиже наших бож(ј)им попуштанијем”,¹⁹ Више се не може да прочита иер се покварило и порушило. Црква мишка зове се. Она е четвороуголна у ноизи стое 4 ступа, 2 су на среди цркве а 2 су на преградку олтара. За ни е тепло свезато. На (те)нпли су царске врата, тоес двери, една сјеверна а друга јужна.²⁰ Поред јуж(н)и врата према десној певници едан мали сводић ширине 1 ват, а дужине 2 вата. У томе сводићу изображен е свети отац Николаја.²¹ Доле ниже изображена су 2 сербска краља обучена

ворило у прилог претпоставци да је овде била у питању нека врст аманастирске повеље. Она у сваком случају није првобитна, јер је писана приликом живописања приправе у XVI веку.

- 19 Овај натпис публикован је код Јб. Стојановића, Записи и натписи бр. 4935 и код В. Петровића, Натписи и записи у српским црквама, Старица, II Београд, 1925, 28. Саопштења IX сл. 5 на стр. 32. Игуман Дионисије га је овде местимично интерпретирао на њему савременом језику, али садржински тачно изузев што је уместо Николе он читао име епископа Никодима. Код Стојановића је сем тога публиковано нешто мало више текста. После речи: „попшчениемъ“, које је код њега погрешно читано као

- 20 У ствари постојале су једне северне и царске двери које он назива јужнима.

- 21 То је плитка ниша, на источном зиду, полу лучно завршена у којој је насликана фигура св. Николе у стојећем ставу, висока око 4 м. а широка 2. Тумера „ват“ не би одговарала јер је ват (В.: М. Влаинац, н. д. св. II, 195) мера за запремину али и за дужину, мало краћа од 1 м.

- 20 Ова криторска композиција налази се на источном делу јужног зида и уклапа се са поменутом фигуром св. Николе на источном зиду са којом чини целину. Види: Св. Радојчић, Портрети српских владара у средњем веку, Скопље, 1934, 47-8.

у на(ј)љепше царско одјејаније. На глави круне, порвира и дијадине. На рукама држе свети манастир и приносе на дар светому оцу Николају и ишту од њега благослов.²² Изнад главе речени царева стои натпис. Таи натпис овако гласи: „Свјати краљ Стеван трети Урош ктитор святаго крама сего“. Други натпис овако гласи. „Стеван син краља Уроша”.²³ Син држи на рукама само приплату а отац цели манастир и тако дају на дар светому оцу Николају. Ниже речени крајева имају 2 гробнице кралске. На нима су плоче од белог камена, на плочама изрезани крестови и други неки клобуци. Око крста сало пише: ИСХР.НИ.КА.²⁴ У тои преои гробници сада су се нашле кости па су извађене. Игуман тога манастира Дионисије Поповић својом руком начинио е иедан сандук од дрвета и турио речене костета и држо и е под заклопом тоес под клучем 1 годину дана (изнад дописано: "у параспору у олтару").²⁵ само због тога што е био мирис велики ко едно благоукание.²⁶ Тјело тие костију било е жуто ко леп крмез,²⁷ али ситно ко брашно и оно е имало ми-

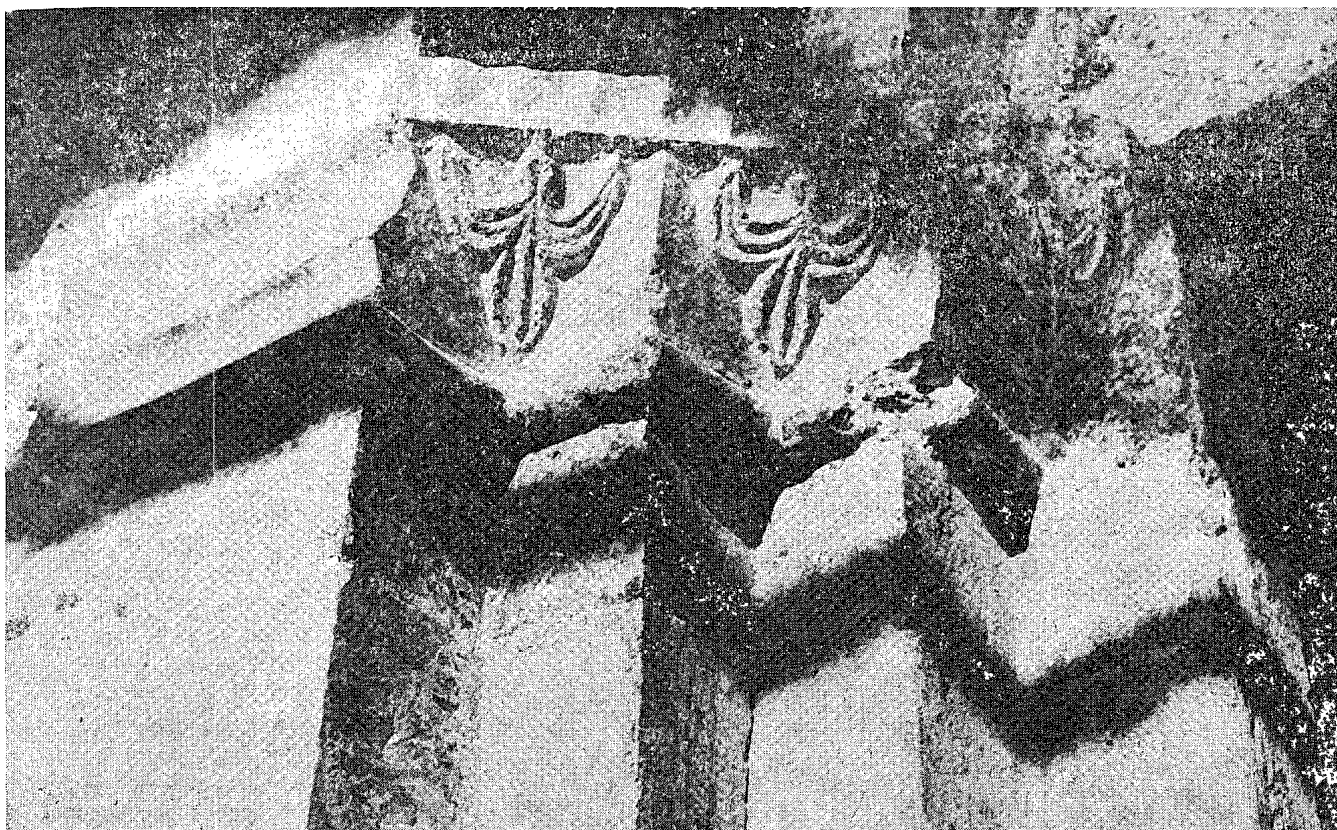
- 23 Натписи су тачно цитирани, само у духу језика којим се аутор служио.

- 24 У јужни зид цркве заиста су уграђена два аркосолиума. Први који се налази испод ктиторске композиције покривен је надгробном плочом са уклесаним крстом Хетимасије са двоструким крацима и волутама и по свој прилици представља гроб епископа дабарског Николе III (В. Саопштења IX, 35—36, сл. 10). Други мањи аркосолиум налази се западно од првог, али на њему нема надгробне плоче, већ је био покривен бетоном, што значи да је у периоду од 1857 (вероватно после 1875) па до 1900 године, плоча разбијена и у обнови замењена бетоном.

- 25 Ђаконикон, јужно од олтарског дела (види ниже, напомена 35), вероватно покварени облик грчке речи „ластофорија" (В. Л. Мир-ковић, Православна литургија, Бгд., 1965, 101). Реч „параспур" у истом значењу употребљена је 1732 год. у опису Дечана, види: Старица за 1891, 1 и 2, 28.

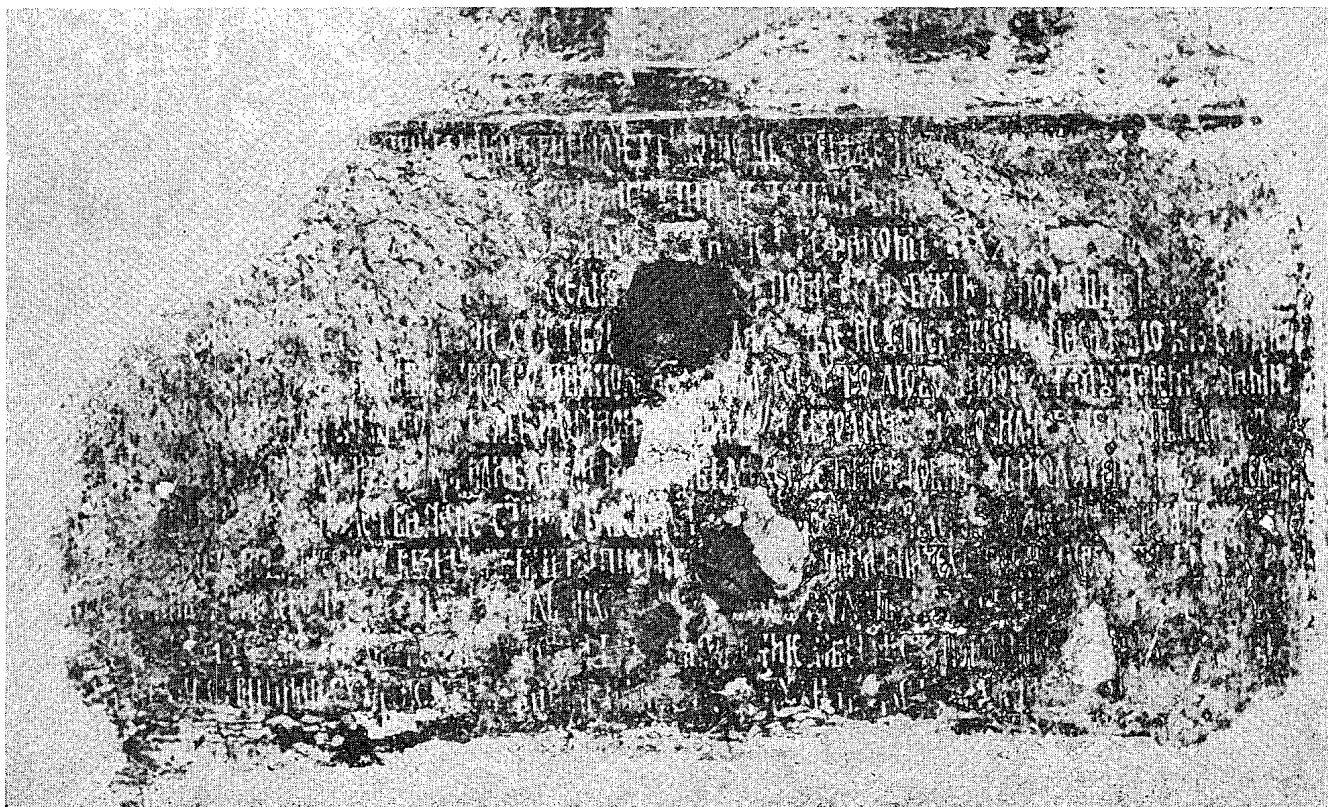
- 26 Благоухание = миомирис, Сава Петковић, Речник црквено словенског језика, Сремски Карловци, 1935, 16

- 27 Крмез или гримиз — тамно црвена боја, Р. Budmani Rječnik hrv. ili srpskog jezika, V, 1898 — 1903, 601; о крмезу опширније: Св. Радојчић, Црвац, Зограф В. (2), Београд, 1967, 30—31.

5. Детаљ главног портала на цркви св. Николе, фот. Н. Живковић

5. Détail du grand portail de l'église Saint-Nicolas — photo N. Živković.

6. Натпис (повеља?) изнад улаза из припрате у цркву, фот. Р. Живковић

6. Inscription (charte?) au-dessus de l'entrée du nartex dans l'église — photo R. Živković.

рис велики, того се опазити пола саата далеко.²⁸ Па састави (изнад дописано: „речени игуман“) 5 свјаши(ч)еника те учине велико опјело над костима и над тјелом. Па и покрие и прелие вином, покади и кости и тјело и гробницу па и положи у гробницу и опет плочу мете.²⁹ С југа ниже перве има у оној обичне лудске кости.³⁰ Те су гробнице у двару. Изнад ни стои свод, едан ват дужине и едан ширине, тако на обаде стои. Насреди цркве стои иедна плоча од белог камена у партосу лепо израђена. На иоизи стои коло, на колу стои орел двоеглави с круном, спуштени крила и па ногама стои.³¹ И црква е сва партосана белим великим камењем. На (м)ногоме стои натпис чие су кости под ниме што леже, а многе су начињене ко сандучић па турене кости у њега, па стои доље под партосом.³²

28 Растојање се мерило по „јахочком сахату“ које се европским мерилима није могло упоређивати. То је било растојање које се прелазило добрим али не пребрзим јахањем у току 1 часа. Но ова мера је ипак била релативна јер је зависила и од других услова — врсте пута, терена којим се пролазило, вештине јахача и брзине коња. (Из описа Босне и Херцеговине, Гласник Срп. Уч. друштва, књ. IV Београд 1867, 290).

29 Приликом испитивачких радова у наосу цркве св. Николе, у лето 1972 године које су вршили арх. И. Костић, археолог Ч. Јордовић и историчар уметности М. Шаkota, скинута је поменута плоча и испод ње је пронађена зидана гробница са полулучним сводом, који је већ раније био делимично разбијен, а у њој мало дрвено сандуче, одгоре заливено малтером, са остацима скелета. Како је сандуче у великој мери било иструлело, сачињен је један ковчежић од олова, и у њега враћене нађене ности које су по свој прилици припадале земним остацима епископа дабарског Николе III. Ковчежић је враћен у гробницу и ова је поново затворена надгробном плочом. У гробници није било прилога, само је у шу ту испод надгробне плоче нађено фрагмената фресака, стакла од окулуса и делова транзена.

30 Истом приликом кад и претходна, отворена је ова гробница такође зидана и покривена дебљим слојем малтера, али је била у потпуности празна.

31 Реч је о амвонској розети исклесаној у камену, В. Саопштења IX, 27, сл. 3.

32 Приликом истраживања цркве, испод плоча којима је ова била поплочана приликом обнове 1852 године, нађено је доста разбацаних костију као и целих костура *in situ*. Код не-

На ова горе речена 4 велика ступа стое 4 велика свода, на тим сводовима стои велико кубе са 8 велики пенђера³³ и олтар а прилично простора има доста. С десне стране олтара има една мала црквица на 3 ката. Врата су иои из олтара. У нои има едно место ко проскомидија, а то зовемо сада параспор.³⁴ Ту стое книге и црквене цствари.³⁵ Та сва велика црква унутра има сводова 23 и три кубета³⁶ то и чини 26. Има самије кровова 22, шљемена 7. Покривена е лучевиом црепом³⁷ а у старо време била е оловом кое су Турци поскидали и од њега љевали танета и куришуме, када су Босну отели од Срба. Мале цркве с јужне стране... и о(д) сје(ве)ра, сама развалина стои.³⁸ У нима су се венчала два кра-

ких је нађено остатака иструлелих дасака од сандука, на што вероватно мисли и аутор. (Детаљан извештај о истраживачким радовима биће публикован по завршетку истраживања читавог комплекса манастира Бање).

33 Према старим фотографијама пре рестаурације из 1900—2 године, купола је имала 8 лучно засведених прозора. Сада има 8 бифора.

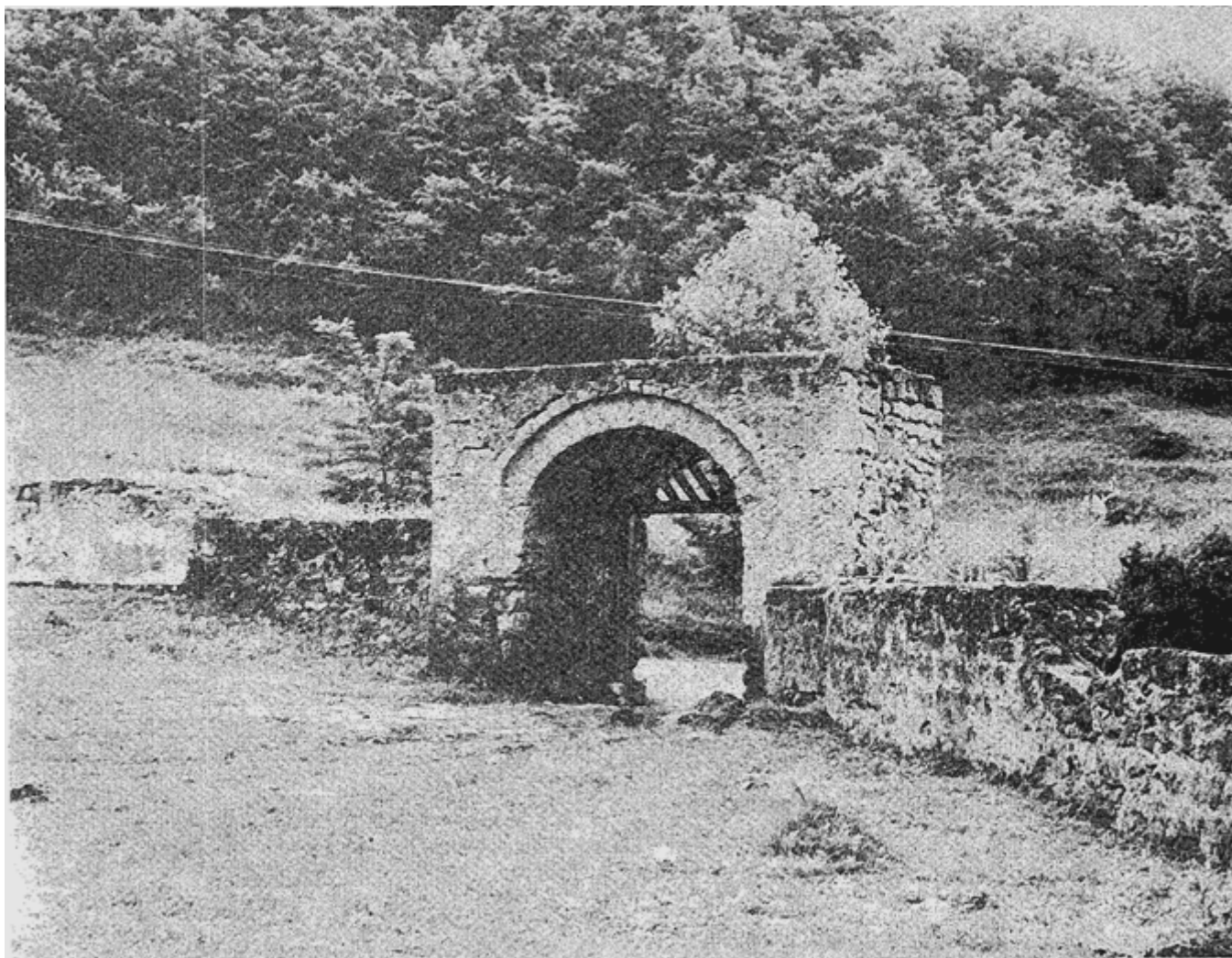
34 Види напомену 25

35 Ово се тиче као што је већ поменуто, просторије ђаконикона који је обликован као капела са олтарском нишом на истоку и једним улазом из олтара. Данас је ова просторија без одвојених спратова. Међутим греде које спајају јужни и северни зид вероватно представљају остатке спратних конструкција које су делиле ову просторију вертикално на три нивоа. Ова просторија није била првобитно одељена у три нивоа, јер греде које деле први и други спрат иду преко лица неких на фрескама представљених ликова (живопис је у овој просторији иначе првобитни, није пресликаван у време патријарха Макарија Соколовића). Ова је просторија очигледно служила за ризницу и скривницу манастирских драгоцености, као што се и овде наводи.

36 Као треће кубе аутор сматра ону проблематичну конструкцију која је до 1900 постојала изнад трема (В. напомену 13).

37 Ту се мисли на шиндру од јелових дашчица којим су се у турско време покривале многе цркве.

38 Текст је нејасно писан али би се рекло да је аутор хтео да каже да су приликом доласка Турака биле попаљене и црква Успења и црква св. Илије.

7. Источна капија са делом оградног зида, фот. Р. Живковић

7. La porte de l'est avec une partie du mur de clôture — photo R. Živković.

ља.³⁹ Пред приплатом стои иедна велика плоча са јужне стране пред малом црквом од белог камена просто израђена. На тои плочи асте⁴⁰ иду те се купају а у цркви свјашченик одговори молитву, па ту спавају. Ко заспи буде му лакше а копе море да заспи, нема му лека. То народ тако увижа⁴¹ има 300 година.⁴² Црква ова е сазидана одсиге, сва, самооко вратаи пенђера од белог камена.⁴³ Авлија тојес порта црковна има унаоколо 186 вати, у висину свуда по 2 фата. Изпред цркве ћелие поред дувара. Од порте има 88 фати, спроћу олтара од истока има една кућа са 2 подрума ина горњи бои 2 собе,

39 Ова традиција иначе није позната, али свакако је без икакве историјске подлоге.

40 Асте — значи болесни, болесници Види Српски рјечник Вука Стеф. Карацића, IV издање, Београд 1935, 8.

41 Можда би требало читати уважа (ва) што значи држи, признаје важним, Iveković-Broz, Rječnik Hrv. jezika, sv. II, Zagreb, 1901, 687

42 Та се плоча и данас налази на месту, а има облик надгробне плоче каквима је црква св. Николе била поплочана

43 Када је са цркве, приликом почетка конзерваторских радова 1969—70 године, скинута малтером оплата, установљено је да је цела зидана од сиге.

средње, и едан аралук.⁴⁴ Но то е све од камена, мали пенђери, ширина 10 аршина а дужина 20 аршина.⁴⁵ Велика капија од истока имала. Од

запада до мале капије била е една велика кула, не зна се да ли е била звонара да ли пије.⁴⁶ Пред великом капиом имају 3 чешме, две студена вода и една млака. Една е сазидана од камена. Прилично су здраве и лепа е та вода за пиће.⁴⁷ Од

44 Аралук или харалук означава простор међу вратима из кога воде посебна врата за свако одељење. На аралуку се обично седело лети према отвореним вратима (Ј. Дедијер, Билећске Рудине, Етнографски зборник књ. V, Насеља српских земаља, 2, Београд 1903, 737.)

45 Ако узмемо да је за Дионисија Поповића аршин био дугачак око 65 см. онда је овај конак заиста био невелик: 13X6,5.

8. Изглед чесме пре преправки.

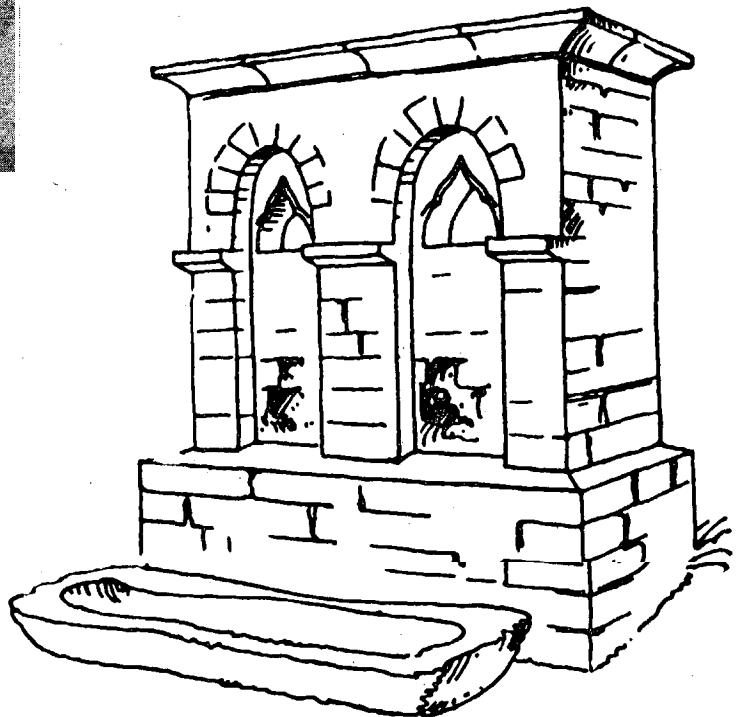
8. Aspect de la fontaine avant les réparations.

Цртеж арх. В. Вуловића из Зборника Архитектонског факултета IV

Dessin de l'architecte Vulović, paru dans le Recueil de la FFaculté d'architecture, IV.

46 Што значи да су постојале две капије — на истоку велика, која и сада постоји, а на западу мала, лоцирана у близини куле, чији се остаци и данас распознају, затрпани наносима земље и шута. Гиљфердинг такође помиње порушену звонару испод које су, наводно, склоњена звона и још неке друге једној фотографији коју је начинио професор ствари (н. д. 114). Занимљиво је да се на Смирнов око 1920 године а коју ми је љубазно ставила на располагање Мирјана Татић Ђурић, виши кустос Народног музеја у Београду, види да је непосредно испод тога брежуљка била начињена дрвена звонара.

47 До првих послератних година (после 1945.) била је сачувана у првобитном изгледу чесма зидана од цигле са два нишама, из турских а можда и старијих времена. Њу су месне власти преправиле и измениле јој спољни изглед (в. Б. Вуловић, Конзерваторске белешке са терена, Зборник Архитек-тонског факултета, IV, 1957—8, 12—13, сл. 18).

велике капие 4 фата од авлие до источника вруће воде истоку пошав има 35 фати. Те е вода врло јака. На но(ј)зи е начинио Дионисие Поповић 2 витла воденице, една за манастир што треба а друга под кирију.⁴⁸ Море дати за годину 30 товара уима. И една ступа што ради сукно море бацити кирие 1000 гроша за годину. И едну велику мекану са едним подрумом од ватре,⁴⁹ и една кавана пазгорни бои има 5 соба, 1 ар за коња.⁵⁰ Градиће се и више, тако мисли Дионисие ако му Бог да. Мекана е на запад од авлие 25 фати. Више механе има и едно берданце с коега се море видети на све четири стране, може видети по едан саат.⁵¹ Око тога берданца биле су у стара времена све ниве и ливаде, виногради манастирски а сада е све велико бор(ј)е, но тек горе речени Дионисие поче е крчити⁵² и радити ниве и ливаде. За тим берданцем начинио е едан ар што се море свезати 10 коња и едан салаш⁵³ и едан анбар велики од 300 товара жита. То е све манастирско. На вр брданца има едан повелики дувар и на њему бор. Само од источне стране на среди врата. Не зна се поздраво^{53а} што било или е црква или е дворач. Око дуvara много гробја (и)ма, и сада се народ копа ту. Око гробја имају унаоколо два обкопа, едан око другог а то се зове сада Биљег.⁵⁴ А више Биљег а има една раваница по но(и)зи иума. Зове се Тавор.⁵⁵ Испо(д) Тавора западу има поток, зове се Јармовац и маидан зна се же е вађено бакар и гвожђе а каже Алибег Пескоређић из Београда да има и златне руде а зна се на много мјеста же е вађено и же су калане биле што е бакар калано.⁵⁶ Испо(д) Јармовца има велико поље нива и ливада. То се поље зове Калуђерско Поље. У дужину има пола саата а у ширину има 300 фати. Изнад поља изнад манастира има много гјаја тоес иума. То е све манастирско, то су држали Турци и мало нешто давали у манастир Троицу у Пље-

48 Манастирска воденица се сада налази западно испод цркве. Из овог текста није јасно где су поменуте воденице биле лоциране.

49 Подрум од ватре — засада нисам била у могућности да протумачим овај појам.

50 Ар — ахар, значи коњушница, Српски рјечник, 8.

51 Према подацима које ми је љубазно послао Драги Раковић, свештеник из манастира Бање, на чему му се и овде најсрдачније захваљујем, а на основу консултовања старијих мештана, не памти се друга механа осим оне која је била нешто мало више од данашњег хотела. Уколико је постојала нека друга, западнија, могла је према датом опису бити лоцирана негде око великог багрема тј. на путу од данашњег хотела према Бријегу (Цуцића кафана), јер управо тачно изнад тога

места је и поменуто брданце звано „Биљег“. Стојан Обрадовић из Ужица који је тих година посетио манастир, каже да је у Бањи било „нешто неуредне меане и нешто рђавих ћелија при манастиру“, (Гласник Друштва српске Словесности, X, 1858, 312.).

52 И. Ф. Јукић који је у мају 1852. тј. непосредно пред обнову изведену од стране Дионисија Поповића, био у Бањи, констатује да чак и по манастирском трему „јелићи и борови расту“. (в. Саопштења IX, 31).

53 У Полимљу као и у западној Србији уопште ова реч означава кош за кукуруз.

53а поздраво, истинито, заправо, стварно и данас се каже у средњем Полимљу. Обавештење од В. Шалипуровића

54 На „Биљегу“ се и данас налази локално гробље на коме се врши сахрањивање мештана, али старе надгробне плоче нису сачуване. Најстарији споменици су из самог краја XIX века. Остали су према мишљењу Д. Раковића употребљени за изградњу аустроугарских бункера који су порушени тек после другог светског рата. По моме уверењу надгробним плочама са овог гробља у време Дионисија Поповића, поплочан је био под у бањској цркви. Да су плоче на старом гробљу биле истог облика као и оне у цркви, сведочи један споменик који је поред своје куће, а у близини поменутог гробља, поставио себи за живота Добро Дивац из Бање. Он је једну стару надгробну плочу улио у бетон и поставио је вертикално урезавши у њу нови текст. Да је гробље старије од краја XIX века сведочи и податак да је на њему био један од положаја устаника 1875. (В. Шалипуровић, Устанак у западном делу старе Србије 1875—1878, Т. Ужице, 1968, 54).

55 Локалитет „Тавор“ познат је и данас. Налази се на месту где је сада кућа породице Дивац, удаљен од школе око стотину метара. Данас су ту њиве и ливаде. (Подаци Д. Раковића).

56 Поток Јармовац са својим током Црни Врх — Лим (утиче на месту где се са пута Бистрица-Прибој скреће за Бању) заиста је било налазиште бакарне руде, за коју се зна да је експлоатисано још у римска времена. На Јармовцу код манастирске кафане и данас постоје остаци шута од прераде бакра. Са експлоатацијом се почело, нешто мало, између два рата, али се од тога брзо одустало. Има изгледа да се ускоро отпочне са поновном експлоатацијом, јер према испитивањима у старом руднику констатоване су велике резерве бакра (из података Д. Раковића).

вља, а сада ради манастир и други Срби који су око манастира дају манастиру по оку жита и сиена. Много се Дионисије гонио по суду с Турцима, док е ту земљу вратио о(д) Турака⁵⁷. Испод манастира, изнад реченога поља иде велики цариградски, ућупски,⁵⁸ нишки па пазарски, сјенички, варошки велики друм, иде на Прибој.⁵⁹ Од манастира у Прибоју има 1 сат. Прибој е био у старо време манастира Бање, туна су биле овце кој зове се Чисти Дои манастирина.⁶² Ту е био манастирски конак што су настојници сјећели. Од Прибоја на Увац рјеку по саата уз Увац на србску границу иедаи черек,⁶¹ преко брда по-преко има мањесало едан сат уз ту рјеку Увац србска граница. На граници у општини јабланичкој зове се Чисти Дои манастирина.⁶² Ту е био меток ланастира Бање. Манастир са едним кубетом, наоколо порта од камена. У порти много зданија што су пребивали монаси и ермонаси и народ који е долазио манастиру да се поклони. Око манастира има и сада башче, воћа свакојака, винограда, помало ниве и ливаде.⁶³ То држе Срби називају се Дидановићи али не живе добро, будући иеду оно манастирско место.⁶⁴ Уз рјеку к истоку на граници од реченога манастира едан саат у општини Доброселичкој има иедап мана-

57 Према списима М. Борисављевића који се чувају у ужичком архиву, црквени одбор манастира Бање дуго се судио пред турским судом за повраћај земље од манастира Тројице Пљеваљске коју је овај поседовао од времена кад је Бања запустела (Шалипуровић, Устанак у западном делу старе Србије, 33).

58 Ућупски — требало би ушћупски или ускупски према турском називу Ускуб за Скопље (в. Е. Челебија Путопис, I, Сарајево, 1954, 280).

59 То је стари Босански друм који је ишао поред Бање, из Добруна преко Прибоја па на Кратово до Нове Вароши где се састајао са Дубровачким друмом (П. Мркоњић, Средње Полимље и Потарје, Насеља и порекло становништва, IV, 303—304; Ј. Јирчек, Трговачки друмови и рудници Србије и Босне у Средњем вијеку, Сарајево, 1951, 134).

60 У Полимљу „прибој“ означава зграду сличну тору, у коју затварају говеда онде где нема нарочите стаје за њих, те се испод косе оgrade заклањају од непогоде (Средње Полимље и Потарје, 291, 292). Према Вуку „прибој“ значи „место на води где готово свагда има ветра“, (Српски рјечник, 603), што с обзиром на положај вароши на самоме Лиму такође може бити тумачење настанка њеног имена.

61 Черек хода — четврт сата хода, Ђ. Daničić, Rječnik Hrvatskoga ili srpskog jezika, I, Zagreb 1880 — 1882, 943.

62 Локалитет Чисти До постоји као заселак села Сјеништа на Златибору, ту се помиње и „Манастирина“ на Увцу (Љуб. Ж. Мичић, Златибор, Насеља и порекло становништва, књ. 19, Београд, 1935, 487-8). Но овај локалитет се налази североисточно од Бање, а рушевине овог бањског метоха су на северозападу од Бање.

63 Прота Јевстатије Караматијевић, познати национални и културни радник обишао је овај, како сам каже, готово неприступачни локалитет 30-тих година овога века и о њему дао драгоцене податке. Налази се у засеку Увац, на некадашњој тромеђи Босне, Србије и Турске царевине, а на тадашњој међи општине Драгличке и Јабланичке. То је по њему, а прихваћено је и од других истраживача наше прошлости, манастир Увац или Вувац о којем постоје подаци из XVII века. (В. Петковић, Преглед црквених споменика, 35; Ст. Станојевић, Народна Енциклопедија, књ. IV, Београд, 668.) Караматијевић описује овај локалитет као остатке веома пространог манастирског комплекса у којима он сагледава и трагове градских зидина и разних других грађевина, али све затрпано шутом, обореним камењем и зарасло у шибље. Према народној традицији то је била једна од цркава које је народ звао „Јања“ и Караматијевић баш њу сматра главном црквом Јањом познатом из народне поезије. (Види: Ј. Караматијевић, где се налази црква Јања, Гласник Српске православне патријаршије 1930, 284—5.)

Године 1972 приликом обиласка овог локалитета од стране екипе Републичког завода за заштиту споменика културе у саставу И. Костић, Ч. Јордовић С. Црнобрња и М. Шаkota, који је и данас тешком муком приступачан, затечено је слично стање-разгранати манастирски комплекс са црквом, и зградама зарастао у велико шипражје и затрпан наносима земље и обрушеног камена све до прозорских лукова. На неким местима опажају се и трагови фреско-декорације. Традиција о цркви Јањи и данас интензивно живи код околног народа. Мишљења сам да би вредело извршити истраживања овог помало загонетног али веома занимљивог локалитета.

64 Караматијевић такође помиње породицу Дидановиће, само опширније говори о њиховој повезаности са некадашњим манастиром и објашњава сиромаштво народа, н. д. 285.

11. Рушевине манастира Увца или Вувца, детаљ зида, фот. Ч. Јордовић

11. Ruines du monastère Uvac ou Vuvac, détail du mur — photo Č. Jordović.

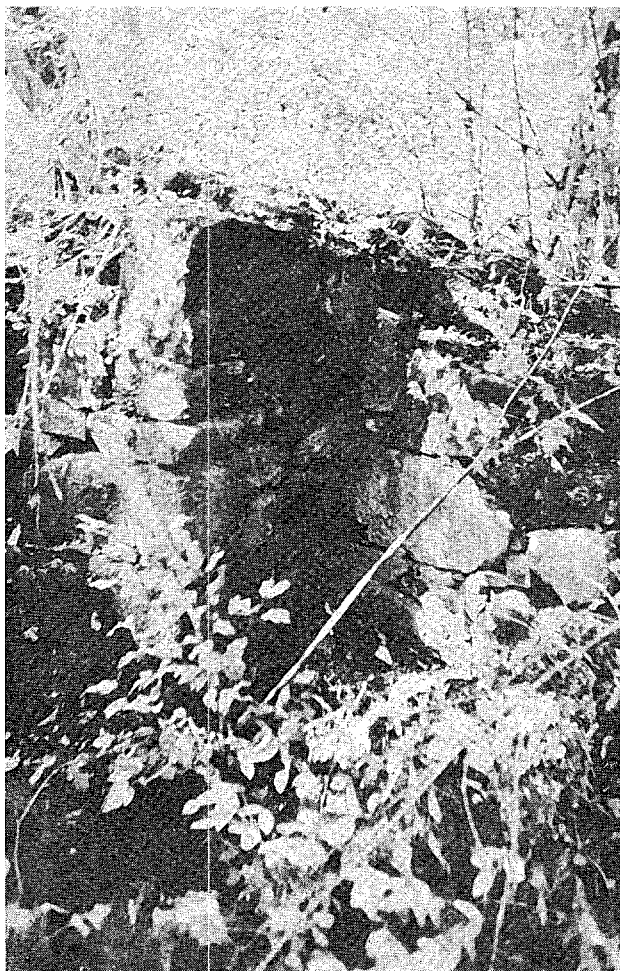
стирина. Зове се Дубрава⁶⁵ мана (стир), оборено. Црква е била са едним кубетом и едно средње здание што су прбивали иермонаси и монаси и народ кои е долазио на поклонение манастиру. И вода и све заудара бакром (на маргини написано: „зове се Смрдан⁶⁶ кажу да е ту закопан бакар метока тога. Има ливада зна се и виногради куда су били. То ко зирати ние добро, бие гарџа стога.⁶⁷“).

Преглед епархије жичке, Ужице 1921, 60, нап. 1). Нисам нигде наишла на помен цркве или манастира који се звао „Дубрава“. (О проблему „цркве Јање“ и Јањиног култа види: Леонтије Павловић, Култови лица код Срба и Македонаца, Смедерево, 1965, 211—216).

65 У потрази за правом Јањином црквом, Рад. Ускоковић каже: „у златиборском селу Доброселици ја сам од неких старијих људи слушао да је ова „црква Јања“ била ниже њиховог села, на десној страни реке Увца, где се и сада познају добро очувани темељи од неке доста велике цркве која је још за турског времена порушена“. (Бјела црква,

66 Топоним „Смрдан“ је релативно чест у овим крајевима. У атару села Бијела или Бела Брда, између Прибоја и Рудог помиње се Смрдан као географски појам без ближег опредељења поред којег се такође налази је-дна „црквина“ (Поп Стијепо Трифковић, Вишеградски Стари Влах, Насеља срп. земаља, 2/V, Београд 1903, 645, 627, 643). На Златибору у атару села Рожанство помиње се такође Смрдан — извор (Мићић, Златибор, 451.)

67 стари локални термин за неуспех (по В. Шалипуровићу).

12. Рушевине манастира Увца или Вувца, детаљ зи-да, фот. Ч. Јордовић

12. Ruines du monastère Uvac ou Vuvac, partie de l'arc de la fenêtre — photo Č. Jordović.

Испод манастира⁶⁸ тече велика рјека зове се Лим, нема моста није осим у Ерцеговини у Преполу. Само возе мале лађе 1. на Кучину,⁶⁹ 2. на два мјеста на Полу Калуђерском ниже манастира, 3. на Прибоју 4. на Миочу¹⁰⁵, на Рудоме 6. на Доричима⁷¹ и 7. Гривину⁷² Туи се многи идуици возе када беже из Се(р)бије. Лим утиче у Дрину. Дрина иде кроз Вишеград. На Дрини има цедиа велика ћуприја (изнад дописано „од камена врло лепо израђена“) кое таке у далеко нема. Код ћуприје амам велики, стародревни а кои од прилике има 150 фати дужине а ширине 50 вати. На сву прилику Срби су га градили ка(д) су Босну добили и д(р)жали, пае некакав Турчин Соко паша оборио и покварио србске подписе и надписе и свое метуо и подписао.⁷³ У Вишеграду има на едном брегу више Дрине и една градина, бедем и една кула, ама много оборено.⁷⁴ У Вишеграду има 260 кућа турске и 35 србски.⁷⁵ Срби немају свое

68 Аутор се опет враћа на манастир Бању.

69 Кучин, село на левој обали Лима између Цурова и Мажића. Старо насеље, помиње се у Крушевском поменику (Ст. Новаковић, Српски споменици XV—XVIII века, Гласник Срп. Уч. Др. XLII, Београд, 1875, 136). Постоји и данас под истим именом, в. Именик места — преглед свих места и општина, на-родних одбора и срезова у Југославији, Београд, 1956, 250.

70 Миоче, село код Рудог, Вишеградски Стари Влах, 624, 631; Именик места, 293.

71 Дорићи, такође код Рудог, Именик места, 146.

72 Гривин, опет код Рудог, Исто, 192.

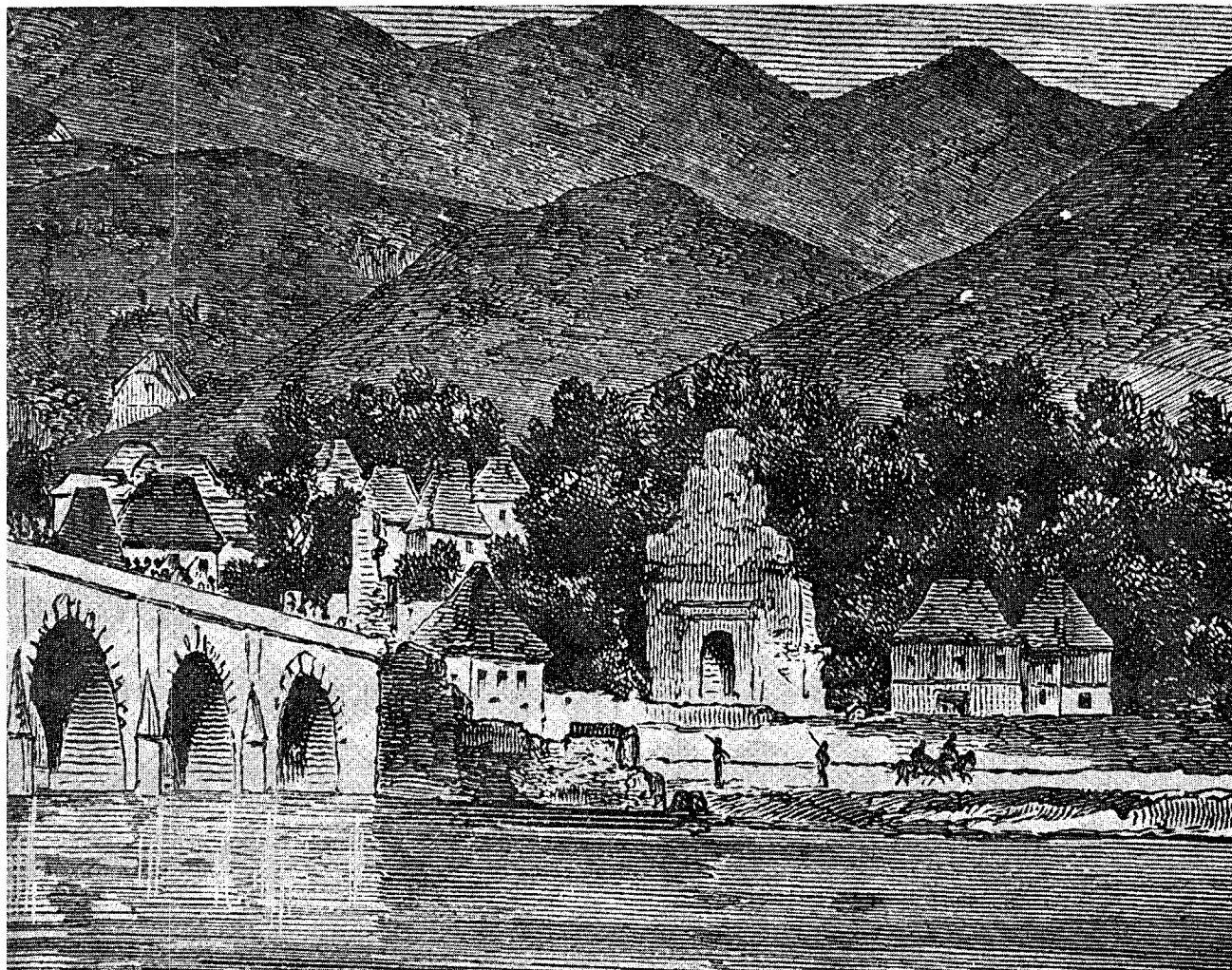
73 Види А. Бејтић, Соколовићев мост на Дрини у Вишеграду, Сарајево, 1944, 148—169. Лепота овог моста скренула је на себе пажњу и А. Ф. Гилфердинга који га у своме путопису такође хвали, н. д. 104—105. У непосредној близини моста, на десној обали Дрине, постојао је Караван — серај а нешто ниже амам о коме је овде реч. До данас се од амама на површини земље нису очували видљиви трагови. Амам је по свој прилици настао у време или нешто пре изградње моста (1568—1571). У другој половини XVII века био је у добром стању (Х. Крешевљаковић, Бање у Босни и Херцеговини, 1952, 100). Средином XIX века амам је дакле још постојао, а натписи које аутор овог текста помиње, на посредан начин сведоче да га је заиста био изградио Мехмед Паша Соколовић. У књизи *Bosnien, das Land und seine Bewohner*, 74, из 1878. помињу се рушевине амама и караван-сераја, које су приказане и на гравирима Вишеградског моста.

74 Гилфердинг такође (н. д. 105) говори „о порушеним зидовима од камена који су, како изгледа, опасивали врх брда у неколико чврстих бедема“ као и о „кули Краљевића Марка подно брда“.

То су рушевине тврђаве „Стари град“ или „Павлове стене“ назване тако по босанском војводи Павлу Раденовићу и његовом сину Радославу Павловићу. Види: напомену 23 на стр. 105 истог дела.

Тврђава Вишеград помиње се под Турцима први пут 1469, Н. Šabanović *Bosanski pašaluk, Sarajevo* 1959, 131.

75 Гилфердинг (н. д. 106) каже да је у граду „више од сто муслиманских кућа а само петнаест хришћанских“. Може се претпоставити да је наш аутор располагао прецизнијим подацима.

13. Рушевине амама поред моста у Вишеграду, снимак гравире из 1878 г. фот. Р. Живковић

13. Ruines du bain turc (hammam) à côté du pont de 'Višegrad, photo de la gravure de 1878. photo R. Zivkovic.

земље но сва турска. Само 2. куће Митра Мил(и)ћа а то е стара Хађи Селака кои се сада налазе у Београду Г. Никола и Г. Костан(т)ин. Едан рођак има у Вишеграду Коста Селаковића. Туна Турци много насиље чине од Срба. Ние с миром ни жени, ни (и)ману суде каку било.⁷⁶ Отимају и безч(а)сте народ и свако насиље чине. Из Вишеграда у Добрун цариградским друмом има 3 саата и све то поред едне мале рјеке зове се Рзав. У Добруну има град на едним стјенама, много кула па е много оборено.⁷⁷ Била е касабa изнад су зидине куда су биле куће. Било е одприлике 400 кућа а сада нема ни едне.⁷⁸ Има

шевину. (Н. д. 106—107, нап. 24). Најстарији подаци о Добрунском граду су из прве половине XV века када је град припадао босанској властеоској породици Павловић, н. д. 108, нап. 3.; Трговачки друмови, 134. По народном предању Добрунски град је подигла проклета Јерина. Почетком XX века зидине су још биле доста добро очуване, видела су се градска врата и кула стражарница (Поп Стјепо Трифковић, Вишеградски Стари Влах, 631).

⁷⁶ иману = имању

⁷⁷ За Гиљфердинга је Добрунски град највеличанственији од свих које је срео на своме путу, иако га и он описује као потпуну ру-

⁷⁸ Гиљфердинг прича о подграђу као веома развијеном али давно порушеном насељу са темељима кућа и остацима улица (н. д. 107). Ту је у средњем веку била дубровачка колонија (Трговачки друмови, 134). Подград Добрун се иначе помиње већ двадесетих година XV века (Н. Šabanović, Bosanski pašaluk, 131).

вода зове се Годуни ту е била ђамија⁷⁹ и 2 али има и едан манастир зове се Добрун, била су 2 кубета.⁸⁰ Много хелија од камена, велика порта од камена клиса.⁸¹ Све оборено само е и едан поп с народом покрио дуварове тога манастира и врата ударио и поправио те сада служи света тајна само великим празником, а томе е попу име поп

Ристо Поповић.⁸²⁸³ Таи манастир сазидао е краљ С(те)ван велики жупан 1. на 1167 године⁸⁴ од саме сиге камена. Дужина и ширина ние голема по средња. До порте има много источника врло лепи за пиће. Добрун е у е(д)ним стјенама великим и гради куле, све су по стенама. Доле е била касаба врло лепа ка(д) су Турци отели Босну. После се населе Турци и начине свое ђамие. Едно турско диете попење се на ора манастирски да набере ораа а калуђер дође и стане га молити да иде са ораа да не бере. Турчин не шћене но му опсуе закон⁸⁵ и крст на кое се калуђер разлуту и убие Турчина каменом. И тада е био велики зулум и због тога се заваде и опусту манастир и ђамија и сва касаба. Сада нема куће ни е(д)не. После се преселе Турци у Вишеград и ту чувају ћуприју на Дрини а Срби побјегну у Аустрију ђе и данас живе.⁸⁶

79 Почетком XX века С. Трифковић помиње цамију на утоку потока Будумлије у Рзав, коју је подигао султан Селим (н. д. 632).

80 Сва досадашња мишљења о Добрунској цркви а и њен модел на ктиторској представи иду за тим да је она била без кубета (најважнија литература у књизи В. Петковић, Преглед црквених споменика, 102—3).

81 Значи од оштрог камена, Р. Budmani, Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, V, Zagreb, 1898—1903, 80.

82 Према Гиљфердингу та се обнова десила 1822 године (н. д. 109, нап. 33) и сви аутори који су до сада писали о Добруну узимају овај датум као тачан. Међутим, веома је могуће да се Гиљфердингу поткрала цифарска грешка јер он обнову манастира Бање ставља четири године иза добрунске, иако је сасвим поуздано да је Бања после вековног стајања у рушевинама почела да се обнавља тек педесетих година XIX века (о томе види: Саопштења, IX, 31—2, а и цео даљи текст овог Извештаја то сигурно потврђује). Сем тога обнову Добруна аутор овог Извештаја помиње као њему савремени догађај а по Ристо Поповић, обновитељ Добруна врло лако може бити исто лице са Христофором Поповићем, касније сабратором манастира Бање, (види овај текст на даље, напомена 146).

Из Добруна до карантина Мокрогорског⁸⁷ едан саат растојанија. У Вишеградској наи(ји) има 750 кућа, србские 300 а турские 430 кућа. Све су измиешане и тако и сада се много потурчи и оде србска девојка за Турчина а ту е било мало кривице од попова зашто су не учени па неће да сјетују народ. Претри године Дионисие Поповић заузме се Турцима у инат и народ сјетујући вратио е от Турака кое су се биле поту(р)чиле и биле Туркије три мјесеца дана 2 девоике и едну жену и едно мушко дете од 7 година. Поуда оне девоике за Србе. Много е муке видео Дионисие док и е вратио. Зато би биле нуж(не) школе да има. Црква добрунска и сада плаћа много коешта Мудиру⁸⁸ и кади(ји) (горе дописано: „по 200 гроша на годину“) па даду изун⁹⁰ да се купи народ у цркву и да закон совершују.

Из Добруна до у село Будимлију⁹¹ има 1 саат. У Бу(д)имли била е на еднои стени црква и то е

83 Део реченице нечитљив.

84 Није јасно на који начин је писац извео овакав закључак и дошао до сасвим нетачне године зидања Добруна. Речи „Стефан“ и „жупан“ постојале су заиста у натпису па их је он повезао и тако створио великог жупана Стефана Немању. И Гиљфердингу су монаси манастира Бање исте те 1857 године, послали на његово тражење натпис из Добруна и вероватно сам Дионисије Поповић му је написао да је Добрунска црква саграђена „напорима и трошком Стефана Немање, првог великог жупана 1170 године“, н. д. 110.

85 „Закон“ у ондашњем жаргону значи вера, религија, Српски рјечник, 185.

86 Ова легенда говори о каснијим турским временима а неке друге (Гиљфердинг, н. д. 108; Вишеградски Стари Влах, 631.) тврде да је манастир спаљен и порушен одмах по доласку Турака у ове крајеве.

87 Станица за задржавање путника на граници према Турској ради спречавања ширења разних зараза. Мокрогорски карантин се помиње у једном документу из 1842 године. (Љ. Мићић, Златибор, 478).

88 Мудир, управник нахије, носилац извршне власти, (Гиљфердинг, н. д. 336).

89 Кадија, турски судија (Српски рјечник, 388).

90 Изун — допуштање, исто 238.

91 Село Будимлија на потоку истог имена који се улива у Рзав, Вишеградски Стари Влах, 640.

14. Рушевине цркве у Мажићима, фот. И. Костић

14. Ruines de l'église à Mažići — photo J. Kostić.

жупан градио.⁹² Будимлију е село правила будимска кралица зато што море да роди пшеница баш коу Будиму.⁹³ Ту има 70 кућа све сами Срби.⁹⁴ Обичаи коу Срба у Ужичкој Нахи(ји). То е село питомо ко што и сва Вишеградска нахија. То село допире до сербске границе а то е Бања нахија.⁹⁵ У Банској нахи(ји) има 400 кућа сами Срби и 80 кућа Турака. Обичаи коу Срба али ие и разговор. То е све околина поред гра-

94 Почетком овога века село је имало 56 кућа, такође српских, (исто).

95 Гиљфердинг, н. д. 111, такође помиње Бања нахију док коментатор његовог дела (Бранко Чулић) оспорава тачност његовог казивања. Међутим нахија Бања спомиње се већ 1516 године као нахија вишеградског кадилука, у чијем је саставу била и у XVIII веку (Х. Шабановић, н. д. 155—230). Чак и да није постојала 1857 године у административној подели Босанског пашалука, сасвим је сигурно да је таква била у свести тадашњег њеног живља.

92 С. Трифковић не помиње никакву цркву, н. д. 643.

93 Горе поменути аутор бележи исту легенду, н. д. 641.

нице сербске. Села у наки(ји) банској зову се: 1. Будимлија⁹⁶ 2. Бело Бердо,⁹⁷ 3. Штрпци⁹⁸ 4. Борановићи, 5. Рача,¹⁰⁰ 6. Бања, 7. Кратово.¹⁰¹ То е између Лима и Увца сербске границе. Преко Лима села Бања Нахија зову се Маржићи¹⁰² Голеша¹⁰³ Касидоли¹⁰⁴ Потоци.¹⁰⁵ У Маржићима има иедан манастир мали, крам свети Ђорђе.¹⁰⁶ Оборено е све. Било е зданија што сумонаси пребивали. И ту има земле тога манастира. 3. куће сједе на тои земли, дају четврту оку¹⁰ у манастир Троицу у Ерцеговини.¹⁰⁸ И то е био меток манастира Бање.¹⁰⁹ Сјеђели калуђери бански па дођу Турци, бише те побију речене калуђере и поарају од крстова и друге ствари церковни. Пограде токе и друге рактове¹¹⁰ на коње, женама павте¹¹¹ и алале¹¹² на руке. То е било у 1743 године.¹¹³ То е мјесто од Бање преко Лима 1 саат. У Потоцила било е банске земље, па су отели Турци, те поградили себи куће. Нису могли троичански калуђери да им убрале.¹¹⁴ Од Бање има истоку 1 саат село Кратово у њелу има 30 кућа сербские и турске 3. Ту има много зидина. Ту е била некад касаба и епископска столица. Тусу сјеђели епископи србски и знаде се ђе били његови конаци.¹¹⁵ Ту има земље манас-

107 Ока — 1,280 кг. Српски рјечник, 466

108 Манастир Тројица Пљеваљска.

109 У „Шематизму православне митрополије и архидијецезе Дабробосанске“ за годину 1883, стр. 63, каже се такође да је Мажић био меток манастира Бање. Међутим у шематизму за следећу, 1884. Годину, прото Ј. Ђуровић из Белога Брда тврди да овај манастир није био ни меток Бањски ни Тројицо-пљеваљски (стр. 153). Извесно је да је манастир Бања поседовао имања у Мажићима које је 1790. Преузела св. Тројица. После Свиштовског мира на имању се насељавају турске избеглице из прекосавских крајева и оснивају село Калафате. (Устанак у западном делу Старе Србије, 19).

110 Ракте, рактове-турцизам који означава коњску опрему „свакојако украшену“ . . . Рјечник hrvatskoga ili srpskoga jezika, sv. 5, Zagreb, 1952., 24. Ова реч је иначе веома стара јер се као објашњење наводи само један пример из XVII века. У Вуковом Рјечнику постоји облик „рат“ (стр. 644). У народној песми „Зидање Раванице“ употребљен је облик „ратове: „Слијеваће на ате ратове“. У свом раду „Прва година српског војевања на дахије“ Вук је такође употребио израз на „атове с ратовима“, Скупљени историјски и етнографски списи Вука Стефановића Карацића, Београд, 1889, 8.

111 Павта, пафта или папта — копча за женске појасеве али су их носили и свештеници, Српски рјечник, 507.

112 Алала — наруквица, Српски рјечник, 3.

113 Из извора је познато да је црква св. Георгија изгорела 1674. године (Записи и натписи, 1706. Али је после обновљена јер има података о њој од 1683. до 1714. године (Записи и натписи, 1817; Споменик СКА, XXXIX, 103, 98). Ово, потоње запустење, није било познато. Локалитет је још увек неиспитан.

114 На бањском имању у Голешима које је такође било потпало под манастир Тројицу, после Свиштовског мира насељавају се турске избеглице и оснивају село Потоке. (Устанак у Западном делу Старе Србије, 19).

115 „Кратово је било некадашња столица епископа босанских митрополита који и сад (1882. прим. М. Ш.) имају титулу „епископ свјато-кратовски“. Црква и зидине још се виде у рушевинама“, Шематизам за 1882., 9; „Кратово, негдашња столица епископа; виде се и сад (1884—86, пр. М. Ш.) зидине што се зову

96 В. напомену 91

97 Североисточно од Будимље према Прибоју

98 С. О. Рудо

99 С. О. Рудо

100 С. О. Прибој, североисточно од Бање

101 Суседно село према североистоку од Бање, на старом Босанском друму према Новој Вароши, сада СО Прибој

102 Маржићи или Мажићи, са леве обале Лима, С. О. Прибој.

103 Прибојска и Херцеговачка Голеша, са леве обале Лима, С. О. Прибој.

100 Касидоли, југозападно од Прибоја, С. О. Прибој.

101 Потоци, С. О. Прибој

102 Идентификован као св. Георгије у Ораховици у Дабру који је према архиепископу Данилу, подигао краљ Милутин, иако се спомиње још у Студеничком типiku (Преглед црквених споменика, 228, са најважнијом литературом).

тира Бање, сами раде о тој земљи и стока им ту буде. О(д) те земље има у Срби(ји) у Златибору една ливада зове се Жупан бара.

До Кратова има 1 едно село зове се Рутуши а друго село зове се Радоина пошав истоку и та су села до сербске границе. Рутуши и Радоина имена ова прозво е Неманић свети Стеван трети Урош а то е крапави. Он е био, његова војска и кони нини. Имали су неку болест на себе, конске красте или ти свраб или ту шугу. Путујући по томе пределу дођу његови момци нађу ту воду Бану а онда се звала Топлица, окупају се, изађу у Рутуше ту се зарутају оне красте. Зато се зову Рутуши. Изиду у Радоину али то све израви ко да ние на нима ништа ни било, изјеле се.¹¹⁶ Видећи то свети Стеван трети Урош поврати се и да сазидати манастир за љубав светог оца Николаја. Зато што се купо 9 маја прозове крам светог Николе и то е било 1226 године,¹¹⁷ и лепо га украси молераиом по библичски и по евангелију и по апостолу. Таки му е молераја. (У) овоме манастиру била е иедна икона образ Христов и Богоматере с здруге стране. свети (И) ован Крститељ.¹¹⁸ Ту е икону молово свети Лука евангелист и гледо свету Богородицу. Зове се чудотворна. Сада пребива у Ерцеговини у цркви Чаиничкој.¹¹⁹ Много народ има од ње из-

10. Икона Богородице Перивлепте, XIV век, сада у Чајничу, фот. З. Кајмаковић.

10. Icone de Ja Vierge Périvleptos (Glorieuse), 14e siècle, maintenant à Čajniče — photo Z. Kajmaković.

ћелије гдје су седели епископи зависни од митрополита босанских, стоји у рушевинама". Шематизам 1884—86, 11; За време митрополита добарског Аксентија 1592 године у Кратову је постојао храм Ваведења Богородице и „келија", где је био његов „старац" Макарије коме прилаже један октоих („Записи и натписи, 6 35). „Старци" нису били стари људи. Они су заједно са игуманом сачињавали манастирску управу (ђ. Сп. Радојичић, Стари српски књижевници XIV—XVII в., Београд 1942, 16). У попису добро-босанских епископа и митрополита који је саставио епископ „свјатократковски". (Види Шематизам за 1884—86, 2—3, и Шематизам за 1883, 6). Године 1875. у Кракову је још постојао стари хан од камена, својина епископије, који је држао под закуп један муслиман из насеља које се развило у близини хана. У Устанку Срби су га запалили (види: Устанак у западном делу старе Србије, 54).

116 Исту ову легенду у нешто скраћеном облику изнео је П. Мркоњић почетком овог века, види Полимље и Потарје, 344.

117 Ова година је сасвим нетачна јер не одговара времену живота владара о коме је реч. За читаво столеће померена је назад. (Види Саопшења IX, 21—25).

118 Свуда се иначе помиње само Богородица. Међутим у време писања овог извештаја она је још била неокована, па је Дионисије могао

да види њену полеђину на којој је заиста лик св. Јована Крститеља. Икона је окована 1868. године код кујунције Ристе Андрића у Сарајеву. Приликом скидања окова са иконе ради њеног чишћења 1962 године утврђено је да је на полеђини Богородице насликан св. Јован. За овај податак као и за снимак једне и друге стране иконе дугујем захвалност Здравку Кајмаковићу, вишем конзерватору Завода за заштиту споменика културе СР БиХ.

119 То је чувена „Чајничка красница", Богородица Перивлепта, икона из прве половине XIV века (види Војислав Ј. Ђурић, О открићу у Чајничу, „Политика", 20 мај 1962. Репродукована у књизи З. Кајмаковића, Зидно сликарство у Босни и Херцеговини, Сарајево, 1971, 44, сл. а. Њен изглед са оковом публикован је у чланку: Чудотворна икона Богородице Чајничке, у Гласнику Српске православне цркве бр. 11, 1969, 314.)

цјељење и много но(и)зи иде од Босне и Ерцеговине. После пропасти косовске два есу паше ударили на ови манастир. Паше су радом из Ерцеговине од вамилие воиводе Тодора и Милета¹²⁰ кои су се потурчили и после паше постали. Наипре пође с воиском паша Тодоровић на манастир Бању. Када е био близу манастира у Поље Калуђерско ту има ћуприја. На тој врућои води паши призри¹²¹ коњ и падне с ћуприе сломи врат и паша и коњ остану мртви а виоска се врати па свое мјесто. У то време калуђери су непрестано и дан и ноћ 7 дана молили се Богу док е тако било. После тога времена спреми се паша Милетић с воиском на манастир Бану и дође и поара и попали све осем и(з)нутра велику цркву. Скину олово с цркве и однесу. Растерају манастирске слуге, побију, изсеку, оборе сва зданија и запале (о)бадве мале цркве и све ћелие. У тога паше био е сеиз¹²² Србин родом о(д) Чаинића кои и данас има вамилију своју тамо код Чаинича, и поштени су људи. Речени сеиз покита да што запљачка али ништа ние мого узети осим само речену икону чудотворну. Воиници га потерају да е узму и он побјегне и натјерају га на Лим. Ту е преио преко воде ко по суву, до појаса у води и до иконе. Икона ние се поквасила и тако е без бједе, мирно преио и однео икону у Чаиниче, ту и данас стои.¹²³ Остане манастирска земља, Турци разјагме, сваки на своју страну а мало остане и то кнезови кои су онда и били даду аманетом у Свету Троицу те су чували Троичани од 1852 годи(не).

У 1840 године остане Банска нахија без никаква свјаишченика. Тада народ стане тражити себи свјаишченика. Напишу у Србију попу Иовану Иоксимовићу у Доброселицу. Оваи е имо сина Димитрија од 20 година у школи (у) Ужичу. И тако узме ћер некога свјаишченика цереа Захарије Радонића и вјенча их, Димитрија и Анђелију. Димитрие оде у Сараево владици, митрополиту Игнатију¹²⁴ те га рукоположи за свјаишченика и да лу пароксију Бану Накију. Цркве ние било у то време ниђе. Иереи Димитрие пролазећи покраи развалина зданија Бање сваки пут е оплако и много суза пролио гледајући се(р)бску славу што е некада било. Пожели да би се обновила коликогод мало, али е велики зулум од Турака тада био. Просио е изун од Таир Паше у Т(р)авнику¹²⁵ и потрошио 1000 гроша, ние мого извадити. У 1851 пошље султан совога мушира¹²⁶ Омер Пашу,¹²⁷ да покори Босну. Иереи Димитрие преда прошение преко владике¹²⁸ и његова господина Протосингела Софронија, (после постане јепископ кратовски)¹²⁹ прошение преда се Омер Паши да им да изун да начине и обнове речени манастир. Омер паша да изун са едним фе(р)ма-

120 По потурченом војводи Милети настало је село Милетковићи, код Чајнича (Вишеградски Стари Влах, 654). Међу породицама које

су се у Босни „подигле“ тј. истакле као аристократске у почетку турске владавине Гилфердинга помиње и Тодоровиће (н. д. 349).

121 Призирати — привиђати се (Српски рјечник, 607) — што значи да се пашином коњу нешто привидело.

122 Сеиз — коњушар, Српски рјечник, 696.

123 О преносу ове иконе у Чајниче постоји више разноразних верзија које се заснивају на легендама и усменом казивању. Све оне везују пренос иконе у Чајниче за време Синан Паше крајем XVI века (А. Freih v. Schweiger, н. д. 75; Гласник Српске православне цркве, 11, 1969; Светосавско звонце, јул-август, 1970, 42).

124 Митрополит Грк-фанариот, био на престолу Дабро-босанске епископије од 1842—50, умро у Цариграду, (Шематизам за 1883, 5).

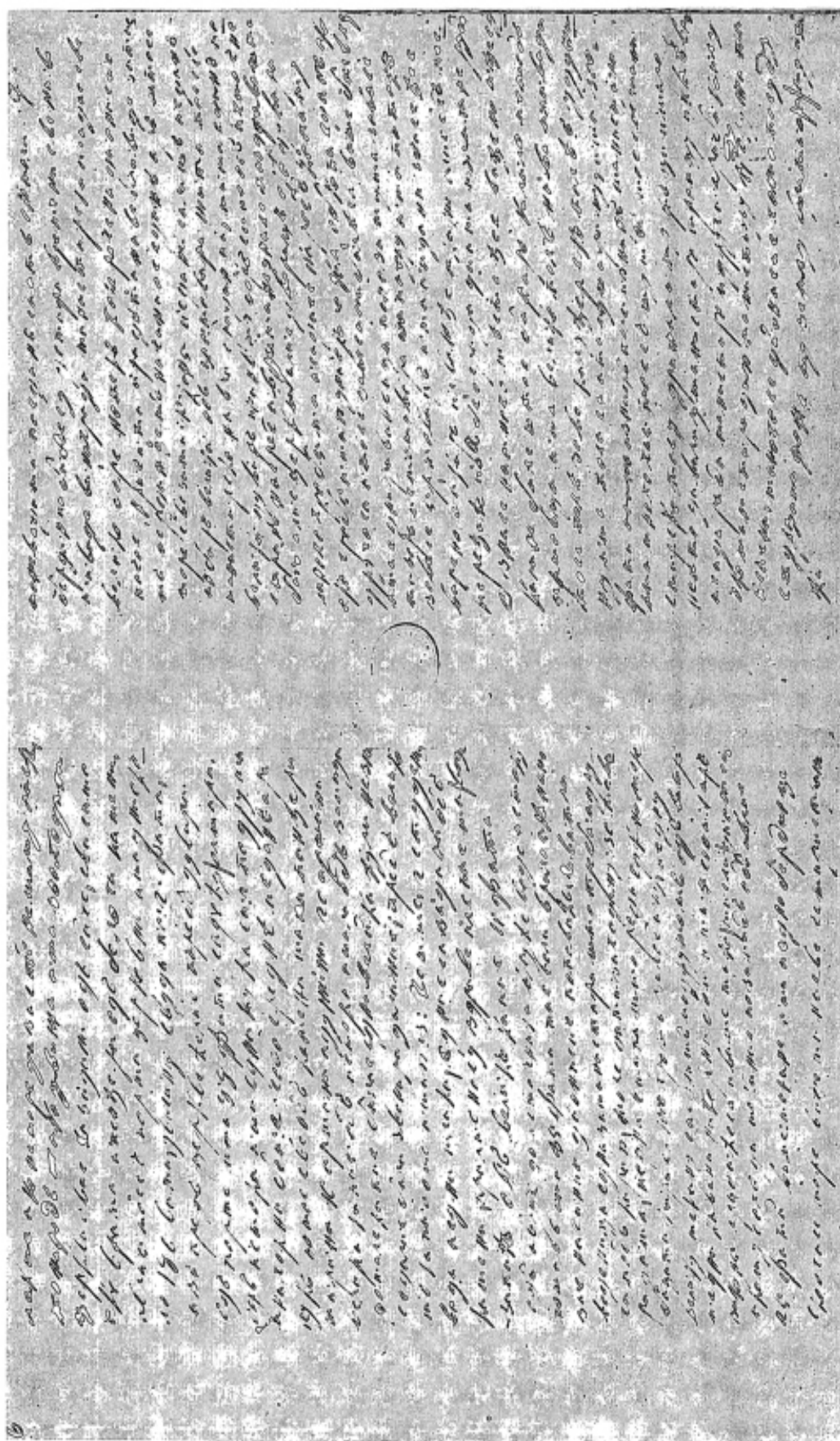
125 Тахир паша (Ченкел Заде Мехмед Тахир паша), босански везир, седео у Травнику од 1847—50 године, увео новине у чифинско-агинским односима на штету селака. Н. Kreševljaković, Kapetanije i kapetani u Bosni i Hercegovini, Godišnjak istorijskog društva Bosne i Hercegovine, II Sarajevo 1950, 145. Вл. Скарић, Из прошлости Босне и Херцеговине XIX века, Годишњак историјског друштва БиХ, I Сарајево, 1949, 10—11.

126 Мушир — маршал

127 Омер Паша-Латас, Србин из Лике, који је после примања Ислама постигао значајну каријеру у Турској царевини. Сломио је отпор босанских бегова против реформи и успоставио ауторитет султанове власти (Ст. Станојевић, Народна енциклопедија III, Загреб, 1928, 186; Vojna Enciklopedija II izdanje, sv. V, Beograd, 1973, 19. Детаљније о Латасу види: А. Muradbegović, Omer Paša Latas u Bosni 1850—1852, Zagreb, 1940).

128 Године 1851 на митрополитски престо сео је митрополит Прокопије, такође Грк — фанариот, који је био на челу дабро-босанске митрополије до 1855 године. (Шематизам за 1883, 6; за 1884—6, 3; Ст. Станојевић, Народна Енциклопедија, I, 540.)

129 Протосеинђел Софроније, отац кратовског епископа Антима, чије је свештеничко име пре замонашења било Захарије. После синовљеве смрти постао је такођер епископ кратовски (Шематизам за 1883, 6.).

9. Шеста и седма страна текста „Описаниа“, фот.
Р. Живковић

9. Sixième et septième pages du texte de la «Description» — photo R. Živković.

- ном¹³⁰ за Бању и за Папраћу у Бирчу.¹³¹ за Травничку и Височку (цркву).¹³² Димитрие доби изун за то народ ние ништа ни знао. Он пун радости ијави народу али народ уплашен од зулума пе сме нико да привати. Димитрие ијави суду да му виде таи изун што е добио за цркву. Нововарошки кадија Мула Банко псуе му закон „Ти да начиниш Бану, вала ћут осјећи главу“. Оваи му одговори смјело. „Ако имаиш изун од Цара а ти дела, како знаиш“. После мудир а и меџлис¹³³ кои пошто приме дарове од попа Димитрија, а тада е био посто протоереи. Замоли и кадију те и они кажу народу да се гради Бања. Народ пропо од зулума, нису кадри аргате¹³⁴ да даду а камоли да даду у новцу. Сва Бања нахија дала е у помоћ манастиру 3000 гроша и то нису у готову новцу. Прото е имо свога капелана попа Риста Вучићића, пошаље га по (о)колним селила на кое поп скупи на ма-настир гроша 3000.¹³⁵ Кое у чему у Сарајеву на-проси прото 2500 гроша. Пошаље прото Попа Риста у Београд Господину Митрополиту Петру Ивановићу и о(н) му издјеиствуе од Правителства србскога 100 дуката ћесарских и неколико комада книга за цркву и за дјецу,¹³⁶ и тако прву годину проведу. И узимо е прото у зајам од но(во)варошкие трговаца. У тои години што е год имао све е дао. У другои години соверше цер(к)ву и едну кучићу о(д) (д)ва ката са две мале собице и два подрума за узпрем.¹³⁷ Нису имали пара из(н)латити маисторима. Опет пошаље попа Риста у Београду Митрополиту. Да им два среза да просе помоћ манастиру новоподигнутом. Маистори нису ћели чекати док паре приспеду од речени срезова, златиборски и арилски срезови то су били.¹³⁸ Прото се обрати опет с прошеием славному Правителству србском и даду му у зајам 100 дуката за годину али без интереса, и плати маисторима.¹³⁹ У 1853 године опадну Турци и снима неки Срби код Везира да прото зида град и да изда Србима. И тада е била нека буна око границе, били су се Турци уплашили себра,¹⁴⁰ а то су Бошњаци. Прото е био у Срби(и) у то време, просио милостину за манастир Бану. Да се ние онда тамо потрвио оп би и живот свои изгубио. Док е тамо био буна се веће свершила на леп и миран начин. Прото оде у Сарајево владици да га моли да освети манастир а владика Проти узле 50 дуката под морање па га одведе
- 130 Ферман или верман — писмена царска дозвола, Срп. рјечник, 823.
- 131 Манастир Папраћа, обновљен од 1853—1857, а није било познато како је била добијена дозвола за обнову цркве која је стајала у рушевинама од прве половине XVIII века. (М. С. Филиповић — Ђ. Мазалић, Манастир Папраћа у Босни, Споменик САН, ХСIX, Бео-град 1950, 104—106.)
9. Sixième et septième pages du texte de la »Description« — photo R. Živković.
- 132 Конзул Гиљфердинг (н. д. 314) каже да су у Травнику „православни недавно изградили иза брда врло бедну малу цркву“ (према на-помени 13 то је било 1854 године). За Високо вели лаконски да постоји „нова црква“. (н. д. 335), која је освешћена 1857 године (н. д. 367). У ово време (од 1853 године) турска влада била је из политичких разлога широкогруд у давању дозвола за подизање цркава. Свака забрана као на пр. у случају травничке цркве, постајала је предмет бучних неспоразума и протеста. (Dr. Milorad Ekmečić — Mit o revoluciji i austrijska politika prema Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori u vrijeme Krimskog rata 1853—56., Godišnjak društva istoričara BiH, XIII, стр. 130.)
- 133 Меџлис — меџлис — веће, савет, одбор. При старовлашком мудирлуку са седиштем у новој вароши постојало је као стално тело му-дира меџлис. В. Шалипуровић, Школе и просвета, 9.
- 134 Аргат, аргатин, аргатор — значи надничар. Српски рјечник, 7, 400.
- 135 По свим досадшњим сазнањима главни иницијатор ове обнове Бање био је поп Ристо Вучићић, јер се његово име појављује у документима о сакупљању прилога за обнову манастира, Види Саопштења IX, 31—32 са наведеном литературом.
- 136 Р. Петковић-Поповић — В. Шалипуровић, Српске школе и просвета у западним крајевима Старе Србије у XIX веку, прилог 3.
- 137 Успрем у смислу оставе, Српски рјечник, 816.
- 138 В. Шалипуровић, Трећа обнова манастира Бање 1852 г., „Полимље“ од 10. II 1968; О истом предмету сачуван је и документ у Архиву Србије, АСДС, 1853, РНО 600.
- 139 За руке мајсторима дато је 30.000 гроша чаршијских, изузев хране, В. Саопштења IX, 32 нар. 91.
- 140 Себар — тежак, Срп. рјечник, 695. Ту се мисли на неку од многих побуна сељака тих година, против злоупотребе и неправди турских господара. Види: Војна enciklopedija, II изд. sv. I, Beograd. 1970, 770. Те године избили су немири у Грахову у Херцеговини, Екмеčić, mit o revoluciji, 111—113.

Паши те му каже: „Ево Пашо онога попа што су Вама казали да е бунтовник". Паша вопроши¹⁴¹ проту за ту ствар. На то му одговори прото: „Господ едан Бог, нисам у том послу. Едан цар влада и Босном и Ерцеговином,¹⁴² и едан патриарк. Ви пишете Везиру у Београд а Господин нека пише Господину Митрополиту. Казаће какием сам послом био у Срби(и)". На то му одговори Везир: „Видим сада да си прав, али онда да сам Те уватио би главом платио". Видећи Везир да се он не плаши толико.

Тада дође митрополит Прокопије¹⁴³ и епископ Антим¹⁴⁴ па освештају 2 цркве. Митрополит велику а епископ малу. Поставе 3 иеромонаха. Прозову прота Димитрија игуман манастира Бање Дионисије Поповић¹⁴⁵ у братству Неовит Поповић и Христивор Поповић,¹⁴⁶ а Протина е попади(а) преставила се у вјечност 1850 године. Остану му 3 сина Зарија од 6 година, Иеврем од 4 године и Владимир од 1 годину, а деца су матером сирочад више него оцем. Негове снае за браћом гледали су ту децу. У лудости Дионисије много е потрошио новаца док е осветио 2 цркве, гото(во) 200 дуката и ела и пића и владикама за освјашчение цркве.¹⁴⁷ У то време пошаље аустринско правителство на дар Манастиру 50 дуката преко владике Прокопија и он преда манастиру.¹⁴⁸ Но у то време на манастиру вали кров, иесу манастир били покрили плочом.¹⁴⁹ Речени игуман брже боље маисторе, осјеку лучев цреп¹⁵⁰ и покрију велику цркву а мала иош ние покривена.

141 Вопросы — запита. Реч преузета из црквенословенског језика С. Петковић — Речник црквенословенског језика, 42.

142. У време Дионисија Поповића Полимље се сматрало делом Херцеговине. У „Географическо — сатистическом описанију Србије" из 1827 године у Херцеговину се убрајају између осталих крајева и Васојевићи, Дробњаци, Тара, Пива, Ровци, Морача (горња и доња) Пипери, Куч, Братоножићи, Бјелопавлићи итд., „Даница" за 1827 Сабрана дела Вука Караџића, књ. VIII Бгд. 1960, 141.

143 Митрополит Прокопије, Грк-фанариот, 1851—1855, умро у Цариграду. (Шематизам, 1883, 6; 1884—6, 3; Народна Енциклопедија, I, 540.)

144 Антим помоћник митрополита Прокопија, епископ кратовски. Био је Србин, рођен у Босни, син поменутог кратовског епископа Софронија. (В. напомену 121)

145 У Шематизму православне митрополије и архидијезе дабробосанске за 1882 годину се каже да је манастир Бању „најкашње обновио по којни Дионисије Вранешевић с народом". Да је то исто лице са игуманом бањским Дионисијем Поповићем или Јоксимовићем, како он себе такође назива (види ниже) сведочи поп Стијепо Трифковић који каже да су Вранешевићи пореклом из Вранеша, а у Бијело Брдо (недалеко Прибоја) доселио се прото Димитрије Вранешевић касније игуман Дионисије, из Доброселице у Србији. Његови стари доселили су се из Вранеша а у Вранеш из Пљеваља али се не зна кад (Вишеградски Стари влах, 644). Поповићем се презивао по оцу свештенику а Јоксимовић по деди Јоксиму.

146 Врло вероватно да је то исто лице са поп Ристом Поповићем који је обновио Добрун (В. напомену 84). Године 1869 он се већ јавља као настојатељ ман. Бање, (иако је Дионисије за кога 1882. кажу „покојни" 1875 још у својству игумана Бањског поред архимандрита Бујишића (В. Шалипуровић, Устанак у за-падном делу старе Србије, 31.)

147 У Гиљфердинговом опису Босне почетком 1858 године наводе се приходи грчког митрополита у Сарајеву и између осталог се каже да за освећење цркве узима 50 и више дуката, према имовном стању парохије (стр. 340).

Године 1857. осветио је Височку цркву и узео Височанима „добре паре" и чинио уз то разне злоупотребе да би свој приход повећао (стр. 367).

За освећење цркве народ је морао дати епископу 5.000 гроша, Вл. Скарић, н. д. 43.

148 С пролећа 1854 православни из Босне тражили су помоћ за изградњу својих цркава од аустријског и француског конзула, па је Влада у Бечу из политичких разлога тј. због стицања престижа, одобрила 3.000 форинти православнима у Босни за изградњу цркава (Mit o revoluciji, 135, 120). И ову доделу пара Бањи, треба посматрати у томе светлу.

149 Под „плочом" се по свој прилици подразумева кров од шкриљца којим су се покривале куће а и неке сиромашније опремљене цркве као нпр. Студеничка Горња испосница, Добрићево итд.

150 Види напомену 37

Много су говорили Дионисију да не море се обновити манастир ер е турски зулум, али Дионисие (је имао) на Бога надежду и на народ србски и на србске старешине. Они су насљедници србские царева они ће се тием старати. Дионисие родом од Ерцеговине називао се И(о)ксимовић, вамилија свјаиченическа.

У манастир Бану сада долази народа много али мало прикода. Долазе у манастир многи болесници добијају изијеление и особито што е вода топла коучовеку крв.¹⁵¹ Ила много изијелење народ.

Ја вас покорно молим мои господини читатели да ми опростите будући сам ишо и тумаро коекуда по камењу, по књигама, по натписима и старие људи нито кои је имо преко сто 100 година, док сам то мое мало дјелце саставио и желим да се и мое дјело не заборави. И ја нисам учио много науке и рад би био послужити на роду и просвети народнои. Игуман манастира Бање 30 септембра 1857 го Дионисие Поповић у манастиру Бани.

151 Топлота бањске воде заиста износи преко 37° С.

Мирјана Шакота

CONTRIBUTION A LA CONNAISSANCE DU MONASTÈRE BANJA PRÈS DE PRIBOJ

— Un compte-rendu non-publié sur l'état du monastère Banja en 1857 —

Dans les Archives de l'Académie serbe des Sciences et des Arts, se trouve un compte-rendu non-publié datant de 1857, dans lequel Dionisije Popović, à cette époque supérieur et restaurateur du monastère Banja près de Priboj, connu dans la science davantage comme Saint-Nicolas Dabarski, donne non seulement une description détaillée de l'apparence du complexe tout entier du monastère à cette époque, mais reproduit aussi toutes les légendes et les traditions dont il a pu avoir connaissance.

Ce compte-rendu est particulièrement précieux parce que Banja a été de nouveau incendié en 1875, et est resté en ruines jusqu'au début du 20e siècle, quand il a revêtu son apparence actuelle.

Dans le compte-rendu, on donne également assez de données sur les ruines d'églises entourées de cimetières, qui se trouvent dans les alentours, et sur d'autres ruines situées dans les domaines légués au monastère Banja, qui sont aussi très

précieuses pour l'étude des monuments historiques et du passé de la région de Polimlje.

En outre, ce compte-rendu se distingue par un parler populaire très intéressant, animé, plein d'archaïsmes mais aussi émaillé de mots turcs, ce qui était une conséquence tout à fait naturelle de la vie sous l'occupation turque qui a duré cinq siècles dans ces régions.

Dans cette étude, on a accompagné le compte-rendu d'explications très détaillées de tous les faits et notions qui y sont mentionnés, et qui pouvaient être interprétés du point de vue de nos connaissances actuelles des circonstances de cette époque. Eu égard au fait que le compte-rendu a été écrit par un prêtre insuffisamment instruit, la seule lecture du texte a occasionné nombre de difficultés, ce qui probablement a été la raison pour que ce compte-rendu, bien qu'il fût envoyé dès 1857 à la Société serbe de science n'a jamais été publié jusqu'à ce jour.

Mirjana Šakota